

Ἡ ἁγία Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία μας πάντοτε ἐτίμησε τόν ἀγῶνα ἀγίων μορφῶν, Ὁμολογητῶν τῆς Ὁρθοδοξίας κατά τῆς ποικίλης αἰρέσεως. Ὁ ἀγῶνας αὐτός καταλαμβάνει τό πλεῖστον μέρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας καί οὐσιαστικῶς ὑπῆρξε ὁ κυριώτερος, ἢ μᾶλλον ὁ μόνος, παράγων διαμορφώσεως καί ἐξελίξεως τῆς λεκτικῆς διατυπώσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων. Ὅμως, τί σημαίνει «**αἵρεση**»; Γιατί ἡ Ἐκκλησία πολεμεῖ τίς αἰρέσεις (καί ὄχι βεβαίως τούς αἰρετικούς); Ἔως ποίου σημείου εἶναι ἀνεκτή ἡ αἵρεση; Σῶζονται ὅσοι ἀκολουθοῦν τίς αἰρέσεις;

Θά προσπαθήσουμε νά δώσουμε μερικές ἀφορμές ὠφελίμου προβληματισμοῦ πάνω στά θέματα αὐτά.

Η ΑΙΡΕΣΗ

Εἰσαγωγή

1. Τί εἶναι αἵρεση

2. Δαιμονική προέλευση τῆς αἰρέσεως

3. Οἱ αἰρετικοί κατηγοροῦν ἀκόμη καί τούς Ἁγίους

4. Αἵρεση ἴσως νά εἶναι καί ἡ ἀλλαγὴ ἐνός «ἰῶτα» τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων (• ἱστορικά παραδείγματα, • διδασκαλία τῶν Ἁγίων Πατέρων)

5. Σωτηριολογικές ἐπιπτώσεις τῆς αἰρέσεως

A. Τά μυστήρια τῶν αἰρετικῶν, καθ' ὅτι ἄκυρα εἶναι ἀχαρίτωτα

• Οἱ αἰρετικοί δέν ἔχουν «ἀποστολική διαδοχή».

• Τό βάπτισμα τῶν αἰρετικῶν εἶναι «καθ' ἑαυτό» ἄκυρο καί χωρίς καμμία «διαδοχή»

• Ἡ αἵρεση (καί ὄχι ὁ ἀντι-αιρετικός ἀγῶνας) δημιουργεῖ σχίσμα καί ἐξάγει ἀπό τήν κοινωνία μέ τό Σῶμα Χριστοῦ

B. Οἱ αἰρέσεις ἀλλοιώνουν τό ὀρθόν σέβας στή ζωὴ τῶν πιστῶν

(Ἀρειανισμός, Νεστοριανισμός, Μονοφυσιτισμός, Εἰκονομαχία, Λατινικός ἀντιη-συχασμός)

6. Οἱ αἰρέσεις ποτέ δέν θά ἐκλείψουν ἕως τῆς Β' Παρουσίας

• Σύνοψη

• ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

Εισαγωγή

Στή σημερινή εποχή, ή λέξη «**αίρεση**» έχει εξοβελισθεί από τό λεξιλόγιο τῶν ἀθρώπων, ἀκόμη καί τῶν περισσοτέρων πιστῶν, καί ἔχει περιορισθεῖ, χρωματισμένη μάλιστα καί μέ κάποια εἰρωνεία, στό χαρακτηρισμό φιλοσοφικῶν καί ιδεολογικῶν ρευμάτων πού παρεκκλίνουν ἀπό κάποια γνωστή «κύρια» ('mainstream') κατεύθυνση.

Ὑπό τήν ἐπίδραση τῆς προπαγάνδας τῆς Νέας Ἐποχῆς τοῦ Ἀντιχρίστου, ἡ ὁποία διδάσκει νά ἀγαπᾶμε ὄχι τόσο τόν ἴδιο τόν πλησίον μας, ὅσο τίς ὅποιεσδήποτε πεπλανημένες πεποιθήσεις καί ιδέες του, ὁ χαρακτηρισμός τῆς «αἰρέσεως» ἀκούεται στά ὦτα πολλῶν, ὡς δῆθεν φορτισμένος ὑπέρμετρα μέ ἀδικούς ἀρνητικούς συνειρμούς καί παραπέμπει δῆθεν στό σκοτεινό μεσαίωνα καί τήν «**ἱερά ἐξέταση**». Ὅμως τά πράγματα δέν ἔχουν ἔτσι καί στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ὅπου ἡ «αἰρεση» εἶναι κίνδυνος πού ἄπτεται καίρια τῆς ἰδίας τῆς αἰωνίου σωτηρίας μας καί ὄχι κάποια ἀπλῶς φιλοσοφική ἀπόκλιση ἀπό μιᾶ «γραμμῆ» μιᾶς ἐξουσίας.

Τό θέμα τῆς αἰρέσεως εἶναι ἀπέραντο, τόσο στήν Πατερική Γραμματεία, ὅσο καί στή σύγχρονη ἀκαδημαϊκή θεολογία. Θά ἀρκεσθοῦμε σέ μερικά σημεία, ἐπιφυλασσόμενοι γιά περισσότερες διευκρινίσεις στό μέλλον.

1. Τί εἶναι αἰρεση

Σύμφωνα μέ ἕνα σύγχρονο ὄρισμό, ὡς αἰρεση χαρακτηρίζεται «κάθε πεπλανημένη διδασκαλία ἡ ὁποία παρεκκλίνει ἀπό τή γνήσια χριστιανική πίστη, ταυτόχρονα δέ καί κάθε ἰδιαίτερη χριστιανική κοινότητα ἡ ὁποία διαφωνεῖ πρός τή δογματική διδασκαλία τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας καί ἔχει ἀποκοπεῖ ἀπό τήν κοινωνία καί ἐνότητα μέ αὐτήν»¹.

Ὁ **Μέγας Βασίλειος** λέγει ἐν προκειμένῳ «Οἱ παλαιοί ὀνόμασαν αἰρέσεις μέν τούς παντελῶς ἀποσπασμένους καί κατά τήν ἴδια τήν Πίστη ἀποξενωμένους· σχίσματα δέ αὐτούς πού διαφοροποιήθηκαν γιά κάποιες ἐκκλησιαστικές αἰτίες καί μεταξύ τους ζητήματα, θεραπεύσιμα»².

Ἀξιοσημεῖωτη εἶναι καί ἡ ἐξῆς διάκριση: «Γιά νά στοιχειοθετηθεῖ [κατά τούς *ἱ. Κανόνες*] τό ἀδίκημα τῆς αἰρέσεως, ἀπαιτεῖται ἡ **ἄρνηση ἢ διαστροφή τῶν κανόνων**, ἥτοι **1) νά ἐκδηλωθεῖ ἐξωτερικῶς**, εἴτε ἐγγράφως (διά συγγράμματος κ.λπ.), εἴτε προφορικῶς (διά κηρύγματος κ.λπ.), εἴτε ἐμπράκτως (διά παραλείψεως ἢ προσθήκης φράσεων ἢ συμβολικῶν κινήσεων στό τελετουργικόν τῆς Θ. Λειτουργίας κ.λπ.), **2) νά γίνεῖ ἀπό σκοποῦ καί ἐκ προθέσεως**, διότι ἐκ παραδρομῆς ἢ ἐκ συγγνωστῆς πλάνης δέν διαπράττεται αἰρεση καί **3) νά ἐπιμείνει στήν πλάνη του ὁ δράστης**, διότι δέν θεωρεῖται αἰρετικός ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος πρεσβεύει μέν πεπλανημένως, ἀλλά ὅταν νουθετεῖται ἀνακαλεῖ καί ἀπαρνεῖται τίς κακοδοξίες

του. Καθ' ὅσον τό πλανᾶσθαι εἶναι ἀνθρώπινο, ἀλλά τό ἐμμένειν στήν πλάνη καί τό μή ἀπορρίπτειν αὐτήν μετά ἀπό ὑπόδειξη πού γίνεται, εἶναι ἐφάμαρτο καί δαιμονικό, ἐπειδή ἐμφαίνει ὑπεροψία καί ὕβρη κατά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»³.

Πάντως, ἡ αἵρεση δέν κρίνεται βάσει κάποιας ἀπλῆς ἀποκλίσεως στή φρασεολογία καί τήν ὀρολογία, ἀλλά ἀπό τήν παρερμηνεία τῶν ἀληθειῶν, τήν ὁποίαν παρερμηνεία ἐξυπηρετεῖ ἡ συγκεκριμένη ἀπόκλιση στήν ὀρολογία· λέγει λόγου χάριν **ὁ Μέγας Βασίλειος** καταπολεμώντας τήν τοῦ αἰρεσιάρχου Σαβελλίου ταύτιση τῶν ὑποστάσεων τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ, μέσω τῆς ἀπάλειψης τοῦ συνδέσμου «καί» ἀπό μερικά χωρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς «... τώρα ὁμως λόγος ἀπό αὐτούς δέν γίνεται περί συλλαβῶν, οὔτε γιά τό πῶς ἤχει, ἔτσι ἢ ἀλλιῶς, ἢ ἐκφραση, ἀλλά γιά πράγματα τά ὁποῖα ἔχουν μέγιστη διαφορά σέ δύναμη καί ἀλήθεια. Λόγω τῶν ὁποίων, ἐνῶ ἡ χρήση τῶν συλλαβῶν εἶναι ἀδιάφορη, αὐτοί [οἱ αἰρετικοί] προσπαθοῦν ἄλλες μέν νά εἰσαγάγουν καί ἄλλες νά ἀποδιώξουν ἀπό τήν Ἐκκλησία. Ἐγώ δέ, ἂν καί ἀπό τό πρῶτο ἄκουσμα εἶναι φανερό ἡ χρησιμότητα, ὥστόσο θά παράσχω καί τήν αἰτία γιά τήν ὁποῖαν οἱ Πατέρες μας, δέν συμπαρέλαβαν χωρίς λόγο τήν χρήση τῆς προθέσεως αὐτῆς»⁴.

Ἡ αἵρεση εἶναι ἀπό τίς μεγαλύτερες ἁμαρτίες. Καθώς λέγει **ὁ Μέγας Ἀθανάσιος** περί ἐκείνων πού ἀρχίζουν μιάν αἵρεση· «Ἐχθροί τοῦ Θεοῦ εἶναι κατά πρῶτο καί κύριο λόγο οἱ ἀκάθαρτοι δαίμονες. Δεύτεροι μετά ἀπό ἐκείνους ὅσοι πρεσβεύουν τήν εἰδωλολατρία καί οἱ ἀρχηγοί τῶν αἱρέσεων»⁵. Τοῦτο φαίνεται καί ἀπό τό αἴνιγμα πού κλήθηκε νά ἐπιλύσει **ὁ Ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος**: «Κάποιος γνωστικός μοῦ ἔθεσε ἓνα δυσχερέστατο πρόβλημα. "Ποιά ἁμαρτία, μοῦ εἶπε, εἶναι βαρύτερη ἀπ' ὅλες, ἐξαιρέσει τοῦ φόνου καί τῆς ἀρνήσεως;" Καί ὅταν ἐγώ τοῦ ἀπάντησα "τό νά πέση κανείς σέ αἵρεσι", ἐκεῖνος μέ ξαναρώτησε ...» κ.λπ. ⁶

Πλήν τούτων, μία καί μόνη αἵρεση μπορεῖ νά δημιουργήσει πολλαπλές ἄλλες, οἱ ὁποῖες θά ἀνατρέψουν ριζηδόν τήν περί Θεοῦ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, τήν κατανόηση τοῦ κόσμου καί τοῦ ἀνθρώπου, καί θά ὀδηγήσουν μετά ταῦτα καί σέ ἐσφαλμένη πράξη. **Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς**, ἀντικρούοντας τόν ἀντι-ησυχαστῆ αἰρεσιάρχη Γρηγόριο Ἀκίνδυνο φανέρωσε καί ἀνέπτυξε, ὅτι ὅσοι ἀρνοῦνται τή «θεοπρεπῆ διάκριση» οὐσίας καί ἐνεργείας στό Θεό, περιπίπτουν κατά συνέπεια καί σέ ἄλλες πενήντα μέγιστες αἱρέσεις⁷.

Ἡ αἵρεση πάντως, εἶναι ἡ εἰσαγωγή μιᾶς νέας διδασκαλίας καί πρακτικῆς, ἑνός ἢ περισσοτέρων νεωτερισμῶν· ὅπως ἔχει παρατηρηθεῖ ἀπό τόν **Καθηγητή Ν. Ματσούκα**, «Πολύ ἐνωρίς ἡ Ἐκκλησία πῆρε τήν ὀνομασία "καθολική" πού ἀργότερα ἔγινε συνώνυμη μέ τόν κατοπινό ὄρο ὀρθοδοξία. Πάραλληλα ἡ αἵρεση δέν ἦταν τίποτα ἄλλο παρά ἡ διάβρωση τῆς ἀλήθειας, ὡς ζωῆς καί διδασκαλίας, καί συνάμα ἡ ἔκπτωση ἀπό τήν κοινότητα. [...] Ὅχι μόνον οἱ αἰρετικοί τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, μά καί οἱ πολέμιοι ἀκόμη εἶχαν ἀντιληφθεῖ πόσο ἀπαραίτητο εἶναι τό κριτήριό τῆς ἀρχέγονης ταυτότητας. Ἐτσι ὁ νεωτερισμός δέν μπορεῖ νά ἔχει σχέση πρός τήν ὀρθοδοξία. Καθετί τό νέο εἶναι ξένο πρός τήν

ἀλήθεια πού μόνο ὡς ἀρχέγονη νοεῖται. [...] Ἡ πρώτη [ἢ ὀρθοδοξία] διεκδικεῖ ἀταλάντευτα τήν ἀρχαιότητα, ἐνῶ ἡ δεύτερη [ἢ αἵρεση] εἶναι νεωτεροποιῖα. Ἐτσι ἡ δογματική διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, παρ' ὅλο ὅτι τήν ἐποχή ἐκείνη ἀφομοίωσε κατά τόν πιό ρωμαλέο τρόπο προσαρμογῆς πού γνώρισε ποτέ ἡ ἱστορία, τῆ φιλοσοφική ὀρολογία τοῦ περιβάλλοντος, στή συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας γενικά καί τῶν ἰδίων τῶν θεολόγων παρέμενε παλιά, ἀρχέγονη, παραδοσιακή. [...] Τούτη ἡ ἀναδρομή πρὸς τό παρελθόν ἀπό τό ἓνα μέρος δέν ἦταν διόλου ὀπισθοδρόμηση, καί ἀπό τό ἄλλο γινόταν ἡ μοναδική σωστή μέθοδος γιά νά ἐλέγχεται τό περιεχόμενο κάθε διδασκαλίας. [...] Ἡ ὀρθόδοξη ἄποψη εἶναι σαφῆς καί ἀνυποχώρητη. Ἐμμένει στήν ἀρχαιότητα τῆς διδασκαλίας. Αὐτή καί μόνο εἶναι τό κριτήριο τῆς γνησιότητας καί ἀθθεντικότητας»⁸.

Πρέπει νά ἐνθυμούμαστε καί δύο ἀκόμη σημαντικές παραμέτρους:

(α) Ἡ αἵρεση ἀχίζει συνήθως μέ μορφῆ χονδροειδῆ καί προϊόντος τοῦ χρόνου ἀπολεπτύνεται. Οἱ μεταγενέστερες μορφές κάθε αἱρέσεως εὐρίσκονται συνήθως πλησιέστερα πρὸς τήν Ὄρθοδοξία, ἀλλά γιά τό λόγο αὐτό εἶναι καί πλέον ἐπικίνδυνες, ἐφ' ὅσον δέν διακρίνονται εὐκόλα ἀπ' αὐτήν. Χαρακτηριστικά παραδείγματα ἐπί τούτου εἶναι (1) ὁ ἡμι-αρειανισμός τῶν «ὀμοιουσιανῶν» (ὀπαδῶν τοῦ δόγματος τοῦ «ὀμοιουσίου»), πού φαίνεται νά πλησιάζει τό «ὀμοούσιον» τῶν Ὄρθοδόξων, ἀλλ' ὅμως συνιστᾷ αἵρεση (βλ. παρακάτω) καί (2) ὁ μετριοπαθῆς μονοφυσιτισμός τοῦ Σεβήρου Ἀντιοχείας, ὁ ὁποῖος λόγω πολύ λεπτῆς διαφορᾶς στίς χριστολογικές διατυπώσεις εἶναι περισσότερο δυσδιάκριτος ἀπό τόν πρῶμο μονοφυσιτισμό τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Εὐτυχοῦς⁹.

(β) Εἶναι σύνηθες στήν πατερική ἀντι-αιρετική γραμματεία νά ἀναζητοῦνται καί νά στηλιτεύονται οἱ προεκτάσεις τῶν αἱρετικῶν δογματικῶν διατυπώσεων¹⁰.

Σημειωτέον δέ, ὅτι κανονικῶς οἱ αἱρετικοί, ἀκόμη καί οἱ Παπικοί ἢ οἱ Προτεστάντες, δέν καλοῦνται Χριστιανοί, κατά τήν Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας· χαρακτηριστικῶς λέγει μεταξύ ἄλλων ἀρχαίων θεολόγων ὁ Τερτυλλιανός, «Ὅσοι εἶναι αἱρετικοί, Χριστιανοί δέν δύνανται νά εἶναι»¹¹.

Ἡ αἵρεση, ὅπως θά δοῦμε καί παρακάτω, ἀποξενώνοντας τούς ὀπαδούς της ἀπό τή Μυστική Ἄμπελο, τόν Χριστό, καί τήν πρὸς Αὐτόν Κοινωνία διά τῶν Μυστηρίων, ὅπως καί ἀπό τήν ὀρθή διδασκαλία, καθιστᾷ τόν ἄνθρωπο ξένο πρὸς τήν Ἁγία Τριάδα. Σύμφωνα μέ τόν Ἅγιο Ἰωάννη τόν Δαμασκηνό, ἡ αἵρεση, ὅπως καί ἡ διάπραξη τῶν ἔργων τῆς ἀμαρτίας καθιστᾷ ἡ ἀποδεικνύει τόν ἄνθρωπο οὐσιαστικῶς ἄπιστο: «Ὅποιος δέν πιστεύει, ὅπως πιστεύει ἡ Παράδοσις τῆς Καθολικῆς [Ὄρθοδόξου] Ἐκκλησίας ἢ κοινωνεῖ μέ τόν διάβολο διά μέσου τῶν παρανόμων ἔργων, εἶναι ἄπιστος». Ἡ ἄλλιῶς, στό πρῶτότυπο: «Ὁ γάρ μή κατά τήν παράδοσιν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας πιστεύων ἢ κοινωνῶν διά τῶν ἀτόπων ἔργων τῶ διαβόλῳ ἄπιστός ἐστιν»¹².

Περί τῆς αἱρέσεως ὡς διαβρώσεως τῆς ζωῆς καί διδασκαλίας καί ὡς ἐκπτώσεως (ἀποκοπῆς) ἀπό τήν ἐκκλησιαστική κοινότητα, γράφουμε παρακάτω.

2. Δαιμονική προέλευση τῆς αἱρέσεως

Εἶναι βασική ἡ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, περὶ τοῦ ὅτι ὁ φαῦλος βίος γεννᾷ φαῦλα δόγματα· **ὁ ἅγιος Χρυσόστομος**, ἐρμηνεύοντας τό ἀποστολικό λόγο: «Ψυχικός δέ ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος· μωρία γάρ αὐτῶ ἐστι» [Α' Κορ. 2, 14] λέγει: «Καί σέ πολλά ἄλλα σημεία λέγει, ὅτι αἰτία γιά τή μὴ ἀποδοχή τῶν τελειότερων δογμάτων εἶναι ἡ διαφθορά τοῦ βίου»¹³. Ἡ ἀντίληψη αὐτή τῆς Ἐκκλησίας διασώζεται καί στήν παλαιά ἑλληνική παροιμία «Ὁ πίπτων ἠθικῶς, πίπτει καί κατὰ τάς ιδέας».

Περί τῆς δημιουργίας τῶν αἱρέσεων ὡς ἀπ' εὐθείας ἔργου τῶν δαιμόνων, μᾶς βεβαιώνουν οἱ Ἅγιοι Πατέρες· **ὁ Ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος** λέγει· «Υπάρχουν μερικοί ἀκάθαρτοι δαίμονες πού μόλις ἀρχίσῃ κάποιος τήν μελέτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς τοῦ ἀποκαλύπτουν τήν ἐρμηνεία της. Τοῦτο ἰδιαίτερα ἀγαποῦν νά τό κάνουν σέ καρδιές κενოდόξων ἀνθρώπων καί μάλιστα μορφωμένων μέ τήν κατά κόσμον παιδεία. Καί ἀποσκοποῦν νά τούς ρίξουν σέ αἱρέσεις καί βλάσφημες ιδέες ἀπατώντας τους σιγά-σιγά. Θά ἀντιληφθοῦμε δέ καλῶς τήν δαιμονική αὐτή θεολογία ἢ καλύτερα βαπτολογία ἀπό τήν ταραχή καί τήν ἀκατάστατη καί ἄτακτη εὐχαρίστησι πού δημιουργεῖται στήν ψυχή τήν ὥρα τῆς ἐξηγήσεως»¹⁴.

3. Οἱ αἱρετικοί κατηγοροῦν ἀκόμη καί τούς Ἁγίους

Από τήν ἐμπειρία τῶν ἀρχαίων Ἁγίων Πατέρων, γνωρίζουμε ὅτι ἡ πτώση στήν πλάνη πολλῶν πνευματικῶν ἀγωνιστῶν, διῆλθε διαδοχικῶς μέσα ἀπό τήν περιφρόνηση πρὸς τούς Πνευματικούς Πατέρες κατ' ἀρχήν, ἔπειτα δέ πολλακίς ἔφθασε καί στή περιφρόνηση τοῦ Θεοῦ.

Τό Λαυσαϊκόν, ἀρχαία συλλογή διηγήσεων περὶ τῶν Μοναχῶν, μᾶς διηγεῖται περὶ τοῦ ἀσκητοῦ Ἡρωῆ, ὁ ὁποῖος ἔπεσε σέ ὑπερηφάνεια καί καταφρονουσε ὅλους τούς Πατέρες, ἀκόμη καί τόν Ἅγιο Μακάριο τόν Πρεσβύτερο, καθώς καί τήν Θεία Κοινωνία, κατέληξε δέ νά ἰσχυρίζεται ὅτι δέν χρειάζεται ἄλλο διδάσκαλο παρά μόνο τόν Χριστό¹⁵.

Οἱ αἱρετικοί ἀντιχαλκηδόνιοι μονοφυσίται ὀπαδοί τοῦ Σεβήρου, βλέποντας καθαρώς, ὅτι ἡ θεολογία τῶν Ἁγίων Πατέρων πού ἔζησαν πρὸ τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου τῆς Χαλκηδόνος δέν εὐνοοῦσε τή δική τους πολεμική ἐναντίον τῆς χαλκηδόνειας θεολογίας, ἔρριψαν τήν εὐθύνη στούς Ἁγίους Πατέρες, κατηγορώντας τους γιά ὑποχώρηση σέ πιέσεις· ὁ Ἅγιος Ἐφραίμιος Πατριάρχης Ἀντιοχείας, σύμφωνα μέ σχετική μαρτυρία τοῦ Μεγάλου Φωτίου,

ἀπήντησε ὡς ἐξῆς στοὺς αἰρετικούς ἀντι-χαλκηδόνιους: «Ὅποτε οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Σεβήρου ἐλέγχονται ἀπὸ τὰ λόγια τῶν θεοφόρων Πατέρων μας οἱ ὁποῖοι διέλαμψαν πρὸ τῆς Συνόδου τῆς Χαλκηδόνος καὶ ἐκήρυξαν δύο φύσεις [τοῦ Χριστοῦ] στὴν ἔνωση κατὰ τὴν ὑπόστασι τοῦ Λόγου, ἀμέσως στρέφονται σὲ κατηγορία ἐναντίον τους [τῶν Πατέρων], βάζοντας εὐπρόσωπο -ὅπως νομίζουν- κάλυμμα στὴ διαβολή, ἀλλὰ διακωμωδώντας τους ἔτσι, χειρότερα ἀπὸ ἐκείνους πού θὰ τοὺς ἐξύβριζαν ὡς ἀπρόσωπους. Λέγουν, δηλαδή, ὅτι ὁμίλησαν περὶ δύο φύσεων ὄχι μὲ τὴ γνώμη τους, οὔτε ἐκουσίως, οὔτε ὁμολογώντας τὴν Πίστη, ἀλλ' ἀντιτιθέμενοι στὴν ψευδώνυμη γνώση καὶ κατ' οἰκονομίαν καὶ πρόσκαιρα καὶ κάτω ἀπὸ τὴ βία κάποιας πιέσεως ἀπὸ τοὺς αἰρετικούς. **Καὶ τί ἄλλο εἶναι αὐτό ἀπὸ τὸ νὰ χαρακτηρίσει κανεὶς τοὺς διδασκάλους ὡς ὑποκριτές καὶ προδότες τῆς ἀληθείας,** οἱ ὁποῖοι προτιμοῦν τὸ ξένο καὶ αἰρετικό δόγμα ἀπὸ τὴν πατροπαράδοτη εὐσέβεια καὶ οἱ ὁποῖοι πιό πολύ ἐλκύσθηκαν πρὸς τὸ βάραθρο ἐκείνων [τῶν αἰρετικῶν], παρά ἀνείλκυσαν κάποιους ἀπὸ ἐκεῖ; Πῶς εἶναι δυνατόν τέτοιοι ἄνθρωποι νὰ ποῦν μαζί μὲ τὸν Παῦλο “Ὁ λόγος μας πρὸς ἐσᾶς δὲν ἔγινε ναὶ καὶ ὄχι, ἀλλὰ ἔγινε ναὶ ἐν Χριστῶ” [Πρβλ. Β' Κορ. 1, 18.19], ἐφ' ὅσον ἀλλάζουν μυριάδες κατευθύνσεις στὴ ζωὴ καὶ μιμοῦνται τίς μεταβολές τοῦ Εὐρίπου; Ἀλλὰ τί λέγει πάλι ἡ αἵρεσι; Ἄς συγχωρήσουμε τοὺς Πατέρες, διότι ὁ ἐκβιασμός ἐπεκράτησε ἐπὶ τῆς γνώμης τους· σὰν νὰ ἔχη λάβει [ἡ αἵρεσι] ἐξουσία νὰ περιγελαῖ καὶ νὰ κατακρίνη ὅταν θέλῃ καὶ πάλι νὰ συγχωρῇ τὸ ἀμάρτημα· καὶ μόνον πού δὲν λέγει “Τὰ χεῖλη μας εἶναι στὴ διάθεσή μας· καὶ ποιὸς εἶναι ὁ Κύριός μας;” [Ψαλμ. 11, 5]. Παρά ταῦτα, ἂν οἱ Πατέρες ἐπειδὴ ἐμάχοντο ἐναντίον τῶν αἱρέσεων, ἀκόμη κι ἂν ἐξέπιπταν ἀπὸ τὴν εὐσέβεια, εἶναι γιὰ τὸ λόγο τοῦτο ἄξιοι συγγνώμης, πῶς δὲν ἀπήλυσαν τῆς ἴδιας συμπάθειας ἐκ μέρους σας οἱ Πατέρες τῆς Χαλκηδόνος, ἀκόμη κι ἂν φάνηκε ὅτι παραχάραξαν κάτι; Διότι καὶ αὐτοὶ ἐδογματίσαν, καθὼς ἐμάχοντο ἐναντίον δύο αἱρέσεων, τοῦ Νεστορίου καὶ τοῦ Εὐτυχοῦς. Ἀλλὰ τόσο τυφλό καὶ κωφό [πρᾶγμα] εἶναι ἡ ἀσέβεια σὲ κάθε περίπτωση καὶ δὲν μπορεῖ νὰ βλέπη καὶ νὰ ἀκούη οὔτε ἐκεῖνα πού ἡ ἴδια προβάλλει»¹⁶.

Ἴδια ὑπῆρξε καὶ ἡ ἀντιμετώπιση Ἁγίων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ δυτικούς σχολαστικούς θεολόγους, ὅταν κατέστη φανερό, ὅτι ἡ Πατερικὴ Θεολογία δὲν εὐνοοῦσε τὴν αὐγουστίνεια καὶ θωμιστικὴ-σχολαστικὴ ἐκδοχὴ περὶ θεᾶς τοῦ Θεοῦ, ὡς θεᾶς τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, διότι γιὰ τοὺς Ἁγίους Πατέρες εἶναι ἀδιανόητη κάθε σχέση κτιστοῦ ὄντος μὲ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ· ὁ Ἰησοῦϊτης Γαβριήλ Βάσκουεθ (1551-1604) ἀπέδωσε ἐν προκειμένῳ τὴν κατηγορία τῆς πλάνης περὶ τοῦ θέματος τούτου, ἂν δηλαδή εἶναι ἀκατάληπτη ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὄχι μόνον στοὺς Ἀρμενίους καὶ τοὺς Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ στὸν Ἅγιο Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον καὶ ἄλλους Ἁγίους Πατέρας, τὸν Μέγαν Βασίλειον, τὸν Γρηγόριον Νύσσης, τὸν Κύριλλον Ἀλεξανδρείας, Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν, τὸν Θεοδώρητον, καὶ τοὺς δυτικούς Ἀμβρόσιον, Ἰερώνυμον, Πριμάσιον καὶ Ἰσίδωρον τῆς Σεβίλλης. Περαιτέρω ὁ Βάσκουεθ ἔγραψε δικαιώνοντας τὸν αἰρεσιάρχη Εὐνόμιο, τὸν ὁποῖον κατεδίκασε ἡ Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, μὲ τὴν πρόθεσι νὰ

μεταφέρει τήν ὀρθολογιστική γνωσιολογία τοῦ Εὐνομίου στό μυστικιστικό ἐπίπεδο· «Ὁ Εὐνόμιος δέν ἦταν τόσο ἀνόητος, ὅταν ὑπεστήριζεν ὅτι ἡ γνῶσις του περί τοῦ Θεοῦ ἦτο ἴση μέ τήν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ περί τοῦ ἑαυτοῦ του»¹⁷.

Εἶναι σαφές, ὅτι οἱ αἰρετικοί, ἐφ' ὅσον παρερμηνεύουν τήν ἴδια τήν Ἁγία Γραφή, βάσει τῆς ὁποίας ἐλέγχονται οἱ πλάνες τους, πολύ περισσότερο δέν θά φεισθοῦν οὔτε καί τῶν Ἁγίων Πατέρων.

4. Αἵρεση ἴσως νά εἶναι καί ἡ ἀλλαγὴ ἐνός «ἰῶτα» τῶν ἐκκλησιαστικῶν δογμάτων

Ἡ αἵρεση, μολονότι ἐπιφέρει συνολικῶς ἐσφαλμένη καί ἐπικίνδυνη Τριαδολογία ἢ Χριστολογία ἢ Πνευματολογία ἢ Ἐκκλησιολογία κ.λπ., καί συνεπῶς καί σωτηριολογία (πῶς δηλαδή σώζεται ὁ ἄνθρωπος), ἐν τούτοις εἶναι ἐνδεχόμενο νά περιλαμβάνεται καί συνοψίζεται σέ ἕστω καί μία μόνον λέξη.

• Μερικά παραδείγματα ἐκ τῆς ἱστορίας:

Ἡ διαφορά μεταξύ τῶν ὄρων «ὁμοούσιος» καί «ὁμοιούσιος» ἔγκειται φαινομενικῶς μόνο σέ ἓνα ἰῶτα· καί ὅμως, σημασιολογικά εἶναι ἄπειρη. Ἀπό τά ἐπίθετα αὐτά, πού ἀφοροῦν στόν Υἱόν καί Λόγον τοῦ Θεοῦ, χρησιμοποιήθηκαν τό μὲν πρῶτο, «ὁμοούσιος», ἀπό τούς Ὁρθόδοξους στό Σύμβολο Πίστεως τῶν Α' καί Β' Οἰκουμενικῶν Συνόδων, γιά νά τονίσουν, ὅτι ὁ Υἱός καί Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι «ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός», δηλαδή μέτεχει στήν ἴδια μέ τόν Θεό Πατέρα θεία οὐσία, συνεπῶς εἶναι τέλειος Θεός, ὁμότιμος, ὁμοδύναμος, ὁμόδοξος κ.λπ. μέ τόν Πατέρα. Ὁ ὄρος «ὁμοιούσιος», τόν ὁποῖον παρουσίασε ὁ αἰρετικῶν φρονημάτων Εὐσέβιος Νικομηδεῖας κατά τήν Α' Οἰκουμενική Σύνοδο καί τόν ὁποῖον ὑπεστήριξαν οἱ μετριοπαθεῖς αἰρετικοί ἡμι-αρειανοί πού ἔλαβαν καί τήν ὀνομασία «ὁμοιουσιανοί», χαρακτηρίζει τόν Υἱόν καί Λόγον τοῦ Θεοῦ, ὡς «ὁμοίας οὐσίας» μέ τόν Θεόν Πατέρα (ὄχι τῆς ἰδίας οὐσίας)¹⁸, πρᾶγμα πού μπορεῖ νά σημαίνει - ἂν δέν συμπληρωθῇ μέ τούς ἐπιρρηματικούς προσδιορισμούς «ἀπαραλλάκτως, κατά πάντα» τοῦ Μεγάλου Βασιλείου - ὅτι ὁ Υἱός εἶναι ἄλλης οὐσίας («ἑτερούσιος») ἀπ' ὅτι ὁ Θεός Πατήρ, ἄρα εἶναι κτίσμα καί ὄχι Θεός, πρᾶγμα πού συνιστᾷ τήν αἵρεση τοῦ ἀρειανισμοῦ (περί τῶν ἐπιπτώσεων τῆς ὁποίας βλ. κατωτέρω).

Παρομοίας σημασίας εἶναι καί ἡ διαφορά τῶν περί τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ θεολογικῶν ὄρων «γεννητός» καί «γενητός», ἀπό τούς ὁποίους ὁ μὲν πρῶτος προέρχεται ἀπό τό ρῆμα «γεννῶ» καί ὁ δεύτερος ἀπό τό ρῆμα «γίγνομαι» (δημιουργοῦμαι, κατασκευάζομαι). Οἱ Ὁρθόδοξοι πού ἀντιμετώπισαν τήν ἀρειανική αἵρεση σαφῶς διέκριναν μεταξύ τῶν δύο. Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος διετύπωσε χαρακτηριστικά: «Σχετικῶς μέ τό γεννητόν δέν διαφέρει καί ἂν λέγη

κάνεις ότι “γένονεν” ή “πεποιήται”. όμως, τά γενητά είναι αδύνατον, αφού είναι δημιουργήματα, νά λέγονται “γεννητά”, εκτός βέβαια, εάν μετά ταῦτα, επειδή μετέσχον στον γεννητόν Υἱόν, λέγεται ότι και αυτά “ἐγεννήθησαν”. όχι βέβαια, χάρις στη φύση τους, αλλά χάρις στην ἐκ μέρους τους μετουσία του Υἱοῦ ἐν τῷ Πνεύματι»¹⁹.

Οἱ Ὀρθόδοξοι ἐγνώριζαν, ὅτι ὁ Θεός Υἱός και Λόγος εἶναι «ἀγέννητος», καθώς και ὁ Θεός Πατήρ και τό Ἅγιον Πνεῦμα (δηλαδή δέν «ἐγένετο», δέν «ἐκτίσθη», δέν δημιουργήθηκε), δέν εἶναι ὅμως και «ἀγεννητος», διότι γεννᾶται ἀπό τόν Πατέρα, τό ὁποῖο χαρακτηρίζει τόν τρόπο ὑπάρξεως τῆς ὑποστάσεως Του, κατά τό «ὑποστατικό Του ἰδίωμα», μέ Γεννήτορά Του τόν Θεόν Πατέρα. Ὑπ’ αὐτήν τήν ἔννοια, ὁ Θεός Πατήρ εἶναι, ὄχι ὄχι μόνον ἀγέννητος (ἀδημιούργητος), ἀλλά και ἀγέννητος (δηλ. δέν ὑπάρχει «γεννητῶς», μέ γέννηση ἀπό κάποιο ἄλλο Πρόσωπο). Ἀντιθέτως, οἱ ἀρειανοί ἐταύτιζαν, τήν ἀγεννησία και τήν ἀγενησία μέ τήν οὐσία ὄχι μόνον του Θεοῦ Πατρός, και συνεπέραναν ὅτι, ἐφ’ ὅσον ὁ Υἱός εἶναι γεννητός ἐκ του Πατρός, τότε εἶναι ἑτερούσιος, διαφορετικῆς («τέρας») οὐσίας ἀπό τόν Πατέρα, και συνεπῶς και γεννητός, δηλαδή κτίσμα, δημιούργημα²⁰, πού ἦλθε στήν ὑπαρξη σέ κάποια στιγμή. Καί ἐδῶ ἡ διαφοροποίηση τῆς Ὀρθοδοξίας ἀπό τήν αἵρεση, διήλθε ὄχι μόνον μέσῳ... ἑνός «v»! Ἡ διευκρίνηση στό Σύμβολο τῆς Πίστεως, πού και σήμερα ἀπαγγέλλουμε, «γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα» ἔχει ἀκριβῶς τή σημασία αὐτῆς τῆς διακρίσεως τῶν δύο ὁμοήχων λέξεων· εἶναι τό ἴδιο σάν νά λέγει «γεννηθέντα, οὐ γεννηθέντα».

Ἐνα ἄλλο ἱστορικό παράδειγμα ἀφορᾷ στον ὄρο «Χριστοτόκος» περί τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου· σέ αὐτή τήν περίπτωση, ἔχουμε ἕνα δογματικό ὄρο, τόν ὄρο «Χριστοτόκος» περί τῆς Θεοτόκου, ὁ ὁποῖος νοηματικῶς καθ’ ἑαυτόν δέν εἶναι ἐσφαλμένος²¹. ἄλλωστε και ἡ ὀρθόδοξος ἱερά Ὑμνογραφία ἀναφερόμενη στή Ὑπεραγία Θεοτόκο λέγει: «Χριστόν τόν Θεόν ἡμῶν ἔτεκες»²². Ὡστόσο, επειδή ὁ ὄρος χρησιμοποιήθηκε ἀπό τόν αἰρεσιάρχη Νεστόριο μέ πονηρό σκοπό, γιά νά ἐξοβελίσει τόν ὄρο «Θεοτόκος» - επειδή ὁ Νεστόριος δέν ταύτιζε τό πρόσωπο του Χριστοῦ μέ τό πρόσωπο του Υἱοῦ και Λόγου, ὅπως οἱ Ὀρθόδοξοι - γι’ αὐτό ἡ Ἐκκλησία ἀπαγόρευσε τήν χρήση του ὄρου «Χριστοτόκος» περί τῆς Παναγίας, ὡς μή ἐπαρκῶς ὄρο, και καθιέρωσε τόν ὄρο «Θεοτόκος»²³, περί τῆς ἁγίας Παρθένου, ὡς ὄρο ἐπαρκέστατα σαφοῦς χριστολογικῶς, ἐφ’ ὅσον κατά τόν Ἅγιο Κύριλλο Ἀλεξανδρείας, ὄλος ὁ τότε χριστολογικός ἀγῶνας τῶν Ὀρθόδοξων συνοψίζεται στον χαρακτηρισμό τῆς Παρθένου Μαρίας ὡς Θεοτόκου: «Σχεδόν ὀλόκληρος ὁ ἀγῶνας περί τῆς Πίστεως ἔχει συγκροτηθῆ ἀπό μᾶς, ἄν διαβεβαιώνουμε, ὅτι εἶναι Θεοτόκος ἡ ἁγία Παρθένος»²⁴.

• Τή διαπίστωση αὐτή, περί τῆς σημασίας τῶν φαινομενικῶς μικρῶν διαφορῶν δογματικῆς ὀρολογίας γιά τή διατήρηση ἢ ἀλλοίωση τῆς Πίστεως, ἐκφράζουν και γενικῶς οἱ Ἅγιοι Πατέρες στά συγγράμματά τους.

Ο **Μέγας Βασίλειος** στο έργο του *Περί του Αγίου Πνεύματος*, επισημαίνει: «Τό ναί καί τό ὄχι εἶναι δύο συλλαβές· ἀλλ' ὅμως τό καλύτερο ἀπό τά ἀγαθά, ἡ ἀλήθεια, καί τό ἔσχατο ὄριο τῆς πονηρίας, τό ψεῦδος, πολλές φορές ἐμπεριέχονται σ' αὐτές τίς μικρές λέξεις. Καί τί λέγω αὐτά; Ἦδη, καί μόνον νά κινήση κανείς καταφατικά τό κεφάλι γιά τά μαρτύρια χάριν τοῦ Χριστοῦ, κρίθηκε ἐκπληρωτής ὀλόκληρης τῆς εὐσέβειας. Καί ἐάν αὐτά εἶναι ἔτσι, ποιές ἀπό τίς θεολογικές ἐκφράσεις εἶναι τόσο μικρή, ὥστε εἴτε καλή εἶναι εἴτε κακή, νά μή παρέχη μεγάλη ροπή γιά ἕνα ἀπό τά δύο; Ἐάν λοιπόν ἀπό τόν Νόμο “ἰῶτα ἔν καί μία κεραία δέν θά παρέλθῃ” [Ματθ. 5, 18], πῶς θά ἦταν δυνατόν σέ μᾶς νά παραβαίνουμε καί τά πύ μικρά;»²⁵.

Ο **Άγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος**, ἐρμηνεύοντας τό τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «Τάς δέ βεβήλους καινοφωνίας περιῖστασο» [Β' Τιμ. 2, 16] γράφει «Διότι δέν θά σταματήσουν μέχρι ἐδῶ. Διότι ὅταν κάτι καινούργιο εἰσαχθῆ, πάντοτε τίκτει καινοτομίες· καί εἶναι ἀπέραντη ἡ πλάνη αὐτοῦ πού ἔχει ἐξέλθει ἀπό τό εὐδίο λιμάνι καί δέν θά σταματήση πουθενά. Διότι λέγει “ Ἐπί πλεῖον προκόψουσιν ἀσεβείας καί ὁ λόγος αὐτῶν ὡς γάγγραινα νομήν ἔξει” [Β' Τιμ. 2, 17]. Εἶναι ἀσταμάτητο κακό, πού πιά δέν μπορεῖ νά περιορισθῆ ἀπό κάποια γιατρεία, ἀλλά καταστρέφει τό πᾶν. Δείχνει ὅτι ἡ καινοφωνία [καινούργια διδασκαλία] εἶναι ἀρρώστια, ἢ μᾶλλον χειρότερη ἀπό ἀρρώστια»²⁶.

Γράφει ἐπίσης καί ὁ **Άγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης** γιά τό πῶς μία λέξη, ὁ χαρακτηρισμός «οἰκονομία» γιά τήν ἁμαρτία, μπορεῖ νά γίνει πολλαπλῶς ὀλέθριος: «Ἡ μοιχο-σύνδοδος ἀναμφιβόλως ὀλοκλήρωσε μιάν αἵρεση, ἀρχίζοντας ἀπό τή μοιχεία, μολονότι στά μισά «καταλάγιασε» μόνο ... στό νά ὀνομάση ἢ μᾶλλον νά κηρύξη ὅτι ἡ μοιχοζευξία [δηλ. ὁ γάμος μοιχευομένων προσώπων] ἀποτελεῖ οἰκονομία στήν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ. Καί μή θαυμάσης ἄν μιά λέξη τίκτη αἵρεση, ἀκούοντας τόν Κύριο νά λέγη “ ἰῶτα ἔν ἢ μία κεραία οὐ μή παρέλθῃ ἀπό τοῦ νόμου ἕως ἄν πάντα γένηται” [Ματθ. 5, 18]. Μήτε νά σοῦ φανῆ καλό νά λέγης: “Ποῦ εἶναι ἡ ἀνάγκη νά πολυπραγμονοῦμε, καί μέ μιά λέξη νά ἀνάγουμε στήν ἀρχή τους τίς γνωστικές θεωρίες καί νά συμπεραίνουμε ἐκεῖνο καί τό ἄλλο;”. Γιά νά μή πέσης στή λεγομένη αἵρεση τῶν Γνωσιμάχων [τῶν ἐχθρῶν τῆς γνώσεως]».

Καί πάλι λέγει σέ ἄλλο σημεῖο: «Αὐτοί, ὅμως, πού ἀντίθετα ἀπό αὐτά ἐκήρυξαν τήν μοιχοζευξία ὡς σωτήρια οἰκονομία, τί διαφορετικό ἔκαναν ἀπό τό νά ἀποφανθοῦν ὅτι οἱ ἐντολές τοῦ Θεοῦ εἶναι τρεπτές [...] Δέν συμπεραίνεται λοιπόν ἀπό αὐτά, παρά μόνον τό ὅτι, ὁ Θεός εἶναι τρεπτός καί ἀλλοιωτός, καθῶς ἐξομοιώνεται αὐτός πού ὀμιλεῖ μέ αὐτά πού λέγει, καί τό Εὐαγγέλιον εἶναι ἀόριστο ὡς πρός τήν σωτηρία καί τήν ἀπώλεια. Ἄρα, καί γιά ὅλους τοῦς ἀνθρώπους καί γιά κάθε παράβαση ἐντολῆς, ὑπάρχει ... “οἰκονομία” !»²⁷.

Ο **Άγιος Ταράσιος, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως**, ἐπί τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου ἐπιτεύχθηκε ἡ πρώτη ἀναστήλωση τῶν Ἁγίων Εἰκόνων (787 μ.Χ.), ἀπευθυνόμενος στήν Ζ' Οἰκουμενική Σύνοδο, λέγει τά ἑξῆς: «Τό νά ἁμαρτάνη

κανείς στά δόγματα είτε είναι μικρά, είτε είναι μεγάλα, είναι τό ίδιο. Διότι και από τά δύο άθετείται ό νόμος του Θεού»²⁸.

Παρομοίως και ό Άγιος Μέγας Φώτιος, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, σέ έπιστολή του προς τόν Πάπα Νικόλαο, γράφοντας για τό ποιά θέσμια τής Έκκλησίας είναι ύποχρεωτικά για όλους και ποιά όχι, έπισημαίνει: «Και πράγματι, ύπάρχουν τά κοινά, τά όποια είναι ανάγκη νά τά φυλάττουν όλοι, και βεβαίως πριν από τά άλλα, τά περί Πίστεως, όπου αν παρεκκλίνη όλίγον κανείς, άμαρτάνει άμαρτίαν προς θάνατον. Υπάρχουν και μερικά πού ακολουθούνται από κάποιους ιδιαιτέρως, των όποιων ή παράβαση είναι επιζήμια για εκείνους πού τούς παραδόθηκαν αυτά, για εκείνους όμως πού δέν τά παρέλαβαν, τό νά μή τά τηρήσουν είναι άπαλλαγμένο κατακρίσεως»²⁹.

Ό Άγιος Γρηγόριος ό Παλαμᾶς, καταφερόμενος κατά τής λατινικῆς αίρέσεως του Filioque, παρατηρεῖ στό έργο του Λόγος άποδεικτικός περί τής έκπορεύσεως του Αγίου Πνεύματος τά έξῆς: «Ό όφιος λοιπόν ό νοητός και διά τουτο και περισσότερο κατηραμένος, τό πρώτο και μέσο και τελευταίο κακό, ό πονηρός, πού τρέφεται πάντοτε από τήν χαμερπή και γήινη πονηρία, ό άκούραστος παρατηρητής τής πτέρνας, δηλαδή τής άπάτης, αυτός πού είναι κάθε θεομίσητης δοξασίας έφευρετικώτατος σοφιστής και άπίθανα εὐμήχανος, χωρίς καθόλου νά λησμονή τή δική του κακοτεχνία, εισάγει καινούργιες όρολογίες περί Θεού, μέσω των Λατίνων, πού είναι πειθήνιοι σέ αυτόν, και οι όποίες φαίνονται νά έχουν μικρή παραλλαγή, αλλά είναι άφορμές μεγάλων κακῶν και φέρουν πολλά και δεινά έκφυλα και άτοπα τής εὐσεβείας, και οι όποίες δεικνύουν σέ όλους φανερώς, ότι σέ ό,τι άφορᾶ στό Θεό, δέν είναι μικρό τό έστω και ελάχιστα μικρό. Διότι εάν στό κάθε τι από τά δικά μας [τά ανθρώπινα] εάν ξεκινήση ένα άτοπο στην αρχή, μετά ταῦτα γίνονται πολλά τά άτοπα, πῶς σέ ότι άφορᾶ στην κοινή Αρχή των πάντων και στίς σχετικές μέ αυτήν τρόπον τινά αναπόδεικτες αρχές, εάν προηγηθῆ κάτι άθες μέ άσέβεια, δέν θά γίνουν πολλά τά άτοπήματα εκτός τούτου; Στά όποια θά είχε φανερώς περιπέσει τό γένος των Λατίνων, αν δέν είχε αφαιρεθῆ τό περισσότερο από τήν κακοδοξία, επειδή εμείς αντιλέγαμε στην καινοφωνία του δόγματος. Και μερικές φορές συστέλλονται τόσο πολύ, ώστε λόγω έλλείψεως επιχειρημάτων, νά λέγουν ότι έχουμε τό ίδιο φρόνημα, αλλά διαφωνούμε στίς εκφράσεις· και βέβαια ψεύδονται υπέρογκα στον ίδιο τόν εαυτό τους»³⁰. Συνεπώς, και κατά τόν Άγιο Γρηγόριο τόν Παλαμᾶ, «οὐ μικρόν έν τοῖς περί Θεοῦ τό παραμικρόν».

Τό φρόνημα αυτό τής Έκκλησίας μας, ότι ή παραμικρή απόκλιση από τήν Πίστη, συνιστᾶ αίρεση, τεκμηριώνεται επαρκῶς από τίς παραπάνω λίγες παραπομπές στους Άγίους Πατέρες, μολονότι είναι δυνατόν νά εύρεθοῦν και πολλές ακόμη. Μάλιστα, ή συνείδηση αυτή πέρασε και στους περί Πίστεως πολιτικούς νόμους· όπως μᾶς πληροφορεῖ ό «Νομοκάνων» -ό όποιος είναι συλλογή ιερῶν Κανόνων τής Έκκλησίας και Νόμων τής Πολιτείας- σέ διάταξη

τοῦ πολιτικοῦ Κώδικος (α' βιβλίον, ε' διάταξις, β' τίτλος) ὑπάρχει ὁ ἐξῆς χαρακτηρισμός τοῦ νόμου τῆς Πολιτείας: «εἶναι αίρετικός καί ὑπόκειται στούς νόμους κατά τῶν αίρετικῶν αὐτός πού παρεκκλίνει καί λίγο ἀπό τήν Ὁρθόδοξη Πίστη»³¹. Ἐπίσης σέ ἄλλη, **παλαιότερη νομική διάταξη** ὑπάρχει καί ἡ διατύπωση αὐτή: «αίρετικός εἶναι ὁ καθέννας πού φάνηκε καί μέ μικρή ἔνδειξη ὅτι παρετράπη ἀπό τό δόγμα ἢ τήν εὐθεία τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας»³².

Δυστυχῶς, στά πλαίσια τῆς αἰρέσεως τοῦ οἰκουμενισμοῦ, ὁ ὁποῖος τείνει, ὅση δύναμις, νά ἀλλοιώσει τήν ὀρθόδοξη θεολογία, εἶναι δυνατόν νά δεῖ κανεῖς τήν ἀπαράδεκτη, ἀνεδαφική καί ἀντι-παραδοσιακή διαίρεση τῶν δογματικῶν διαφορῶν σέ ἐκεῖνες πού συνιστοῦν αἴρεση καί σέ ἄλλες πού δέν συνιστοῦν αἴρεση³³. Ὅπωςδήποτε, ὅμως, αὐτό τό ὁποῖο φαίνεται στή διαχρονική συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι τό ἀντίθετο καί εἶναι πολύ ἀπλό καί σωτήριο: **ὅποιος (ὀνομαζόμενος «χριστιανός») πιστεύει μέν στήν Ἁγία Τριάδα καί στόν Χριστό ὡς Θεό, ἀλλ' ἐνσυνειδήτως διαφέρει τῆς Ὁρθοδοξίας ἔστω καί κατ' ἐλάχιστον, αὐτός εἶναι αίρετικός καί ἐκτός Ἐκκλησίας.**

5. Σωτηριολογικές ἐπιπτώσεις τῆς αἰρέσεως

A. Τά μυστήρια τῶν αίρετικῶν, καθ' ὅτι ἄκυρα, εἶναι ἀχαρίτιστα

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι, πρὸς λύπην Της, ὑποχρεωμένη νά ἀποκόψει τά ἀμετανόητα αίρετικά μέλη της γιά νά μή ἀλλάξει σταδιακά ἡ ἐκκλησιαστική Πίστη καί Παράδοση· ἡ ἀποκοπή αὐτῆ τῶν αίρετικῶν, τό γνωστόν «**ἀνάθεμα**» ἢ «**ἀφορισμός**» τῶν ἱερῶν Συνόδων, οὐσιαστικῶς στερεῖ καί ἐπισήμως τούς αίρετικούς ἀπό τήν Ἄμπελο, ἀπό τό Σῶμα καί Αἷμα τοῦ Χριστοῦ, μολονότι οἱ αίρετικοί εἶχαν ἤδη διακόψει κάθε προσωπική ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι σχέση μέ τόν Χριστόν, ἀποδεχόμενοι ἕνα «**ἀντίχριστο**» φρόνημα.

Ἀποδεικνύεται ἐπαρκῶς, βάσει τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας μας καί πλήθους ἱστορικῶν περιστατικῶν, πού ἀφοροῦν στόν Ἄρειο (4^{ος} αἰ.), στόν ἀντι-ησυχαστή Ἀκίνδυνο (14^{ος} αἰ.), κ.ἄ. ὅτι οἱ αίρεσιάρχες, ὅσοι ἐκκινοῦν μιὰ καινουργῆ αἴρεση, ἀκόμη καί ὅταν εἶναι τυπικῶς (ἐξωτερικῶς) ἐντός Ἐκκλησίας, οὐσιαστικῶς εἶναι ἀποκομμένοι ἀπό τήν Κεφαλή τῆς Ἐκκλησίας, τόν Χριστό³⁴.

Ἡ Ἐκκλησία, παρά ταῦτα, ἐπειδή εἶναι ἐξ ὀρισμοῦ «**Μία**», καθὼς ὁμολογοῦμε καί στό Σύμβολο τῆς Πίστεως, δέν διαιρεῖται, ἀλλά χαρακτηρίζεται ἀπό ταυτότητα Πίστεως, κοινή μετοχή στή Λατρεία καί τά Μυστήρια καί κοινή διοίκηση³⁵. ὥστε δέν μπορούμε νά ἔχουμε δύο ὁμότιμες Ἐκκλησίες μέ διαφορετική Πίστη, λατρεία, διοίκηση, καθὼς ἐσφαλμένως δογματίζεται λ.χ. περί δήθεν «**δύο πνευμόνων**» τῆς Ἐκκλησίας, ἀνατολικοῦ καί δυτικοῦ, ἢ περί τῶν ἑτερόδοξων «**Ἐκκλησιῶν**» ὡς κλάδων τοῦ ἑνός δένδρου τῆς ἀοράτου Ἐκκλησίας («**θεωρία τῶν**

κλάδων»)³⁶· ή άπλή άλήθεια είναι, ότι ή Έκκλησία ως Σώμα Χριστού παραμένει πάντοτε άδιαίρετη. Γράφει επί τούτου και ό **Όμολογητής Άγιος Θεόδωρος ό Στουδίτης**: «Επειδή από τούς Αποστόλους και έπειτα, μέ πολλούς τρόπους πολλές αίρέσεις προσέκρουσαν πάνω της και άθεσμοι ρύποι αντίθετοι στους Κανόνες, όπως και τώρα, **άλλά ή ίδια [ή Έκκλησία] μέ τόν τρόπο πού είπαμε έχει παραμείνει άσχιστη και άδιαίρετη, και θά διαμένη έτσι στον αιώνα**, καθώς θά αφαιρούνται από αυτήν και θά αποδιώκονται αυτοί πού έφρόνησαν και έπραξαν κακά, όπως απομακρύνονται από την άσειστη παράλια πέτρα, τά κύματα πού καταπίπτουν πάνω της»³⁷.

Περί του κύρους των μυστηρίων και της διδαχής των αίρετικων **ό Άγιος Κύριλλος Αλεξανδρείας**, έρμηνεύοντας βαθύτερα την επίπληξη του Προφήτου Μαλαχίου για την εγκατάλειψη της «γυναικός της νεότητος» (Μαλ. 2, 14.15), γράφει τά εξής: «Και αυτά μέν όσον άφορά στην έμφανή και πρόχειρη κατανόηση αλλά πρέπει να προσέχουν όσοι έχουν κληθή προς άγιασμό μέσω της Πίστewς, μήπως μέ κάποιον τρόπο αποτραβηχθούν προς τίς βέβηλες αίρέσεις, σαν προς κάποιες γυναικες άλλογενείς, τίς όποιες ό Θεός άπεχθάνεται. Διότι τούς άρκεί για πνευματική καρποφορία ή καθαρή και άμωμη παιδαγωγία των διδασκάλων της Έκκλησίας, και - τρόπος του λέγειν - τούς καθιστά πατέρες τέκνων ευγενων, οι όποιοι τίκτουν νοητώς από αγαθή καρδιά τά κανχήματα της προς Θεόν άγάπης»³⁸.

Σέ άλλο έργο του ό Άγιος Κύριλλος γράφει «... αυτοί πού συνάπτονται μέ τούς άνοσίους αίρετικούς και μετέχουν στα θυσιαστήρια εκείνων, και για τούς όποιους τά αγαπημένα τά θυσιαστήρια έγιναν ξένα. Διότι έπλήθυναν εναντίον του έαυτου των τίς άμαρτίες, θυσιάζοντας τόν Αμνόν, έξω της ιεράς και θείας αύλης, δηλαδή της Έκκλησίας»³⁹.

Παρομοίως περί της άπουσίας εκκλησιαστικού χαρακτήρος στίς εκτός Έκκλησίας κοινότητες άποφαίνεται και **ή Αγία Ζ' Οικουμενική Σύνοδος**, όπως φαίνεται στα Πρακτικά της: «Ιωάννης ό θεοφιλέστατος τοποτηρητής του άποστολικού θρόνου της ανατολής είπε· **ή αίρεση χωρίζει κάθε άνθρωπο από την Έκκλησία· ή Αγία Σύνοδος είπε· τούτο είναι όλοφάνερο**»⁴⁰.

Λόγω της έλλείψεως της χάριτος του Θεού στους κόλπους των αίρετικων είναι σαφές στους Πατέρες της Έκκλησίας, ότι δέν μπορεί να ύπάρξη άληθής άρετή σ' αυτούς· σημειώνουμε αντιπροσωπευτικώς μόνον τόν άγιον Ιωάννην της Κλίμακος· «Είναι αδύνατον από τό χιόνι να προέρχεται φλόγα· περισσότερο, όμως, αδύνατον είναι να ύπάρχη ταπείνωσις εις τούς έτεροδόξους· τούτο, λοιπόν, είναι κατόρθωμα των πιστων και ευσεβων, και μάλιστα όσων έχουν καθαρθή»⁴¹.

• Οί αίρετικοί δέν έχουν «άποστολική διαδοχή».

Πολλοί σύγχρονοι οικουμενιστές, υπερασπιστές του κύρους των αίρετικων μυστηρίων, επικαλούνται την των αίρετικων «άποστολική διαδοχή», δηλαδή την

αδιάσπαστη σειρά χειροτονιών ή όποια κατέρχεται από τήν αποστολική έποχή μέχρι τήν χειροτονία τών συγχρόνων μας αίρετικῶν Ἐπισκόπων στους τόπους τών δικαιοδοσιῶν τών αίρετικῶν· όμως οί Ἄγιοι Πατέρες εἶναι σαφεῖς γιά τήν ἔλλειψη χάριτος σέ όσους δέν εὐρίσκονται σέ ζωντανή κοινωνία (καί ὄχι ἀπλῶς ιστορική-παρελθοντική) μέ τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ **Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος**, ὁμιλώντας περί τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου καί τῆς ἀναδείξεώς του στό Θρόνο τῆς Αποστολικῆς Ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, ὡς διαδόχου τοῦ Ἀποστόλου Μάρκου, διευκρινίζει, ὅτι σημασία γιά τήν αποστολική διαδοχή ἔχει ἡ διαδοχή καί ἐξακολουθήση τῆς αποστολικῆς Πίστεως καί ὄχι ἡ διαδοχή τοῦ θρόνου καθ' ἑαυτόν, ἄνευ τῆς ὀρθῆς Πίστεως. Λέγει ἐπί λέξει: *«Ὅ,τι εἶναι ὁμόγνωμο εἶναι καί ὁμόθρονο· ὅτι εἶναι ἀντίδοξο [δηλ. τῆς ἀντιθέτου δόξης, πίστεως] εἶναι καί ἀντίθρονο [τοῦ ἀντιθέτου θρόνου]· καί ἡ μέν [ἡ διαδοχή στόν θρόνο] ἔχει τό ὄνομα τῆς διαδοχῆς, ἀλλά ἡ δέ [ἡ διαδοχή στήν εὐσέβεια] ἔχει τήν ἀλήθεια τῆς διαδοχῆς. Διότι δέν εἶναι διάδοχος αὐτός πού ἔχει ἀντίθετη δόξα [πίστη], ἀλλ' αὐτός πού ἔχει τήν ἴδια πίστη. Ἄν κάποιος δέν παραδέχεται διάδοχο μέ αὐτόν τόν τρόπο, τότε [εἶναι] σάν νά λέγη τήν νόσο διάδοχο τῆς υἰείας, καί τή ζάλη τῆς γαλήνης καί τήν τρέλλα τῆς συνέσεως»*⁴².

• **Τό βάπτισμα τών αίρετικῶν εἶναι «καθ' ἑαυτό» ἄκυρο καί χωρίς καμμία «διαδοχή».**

Ὁ **Μέγας Βασίλειος** ἐπίσης ἀναφέρει τήν ἀρχαία παράδοση, τό βάπτισμα τών αίρετικῶν νά θεωρεῖται παντελῶς ἄκυρο, τών δέ σχισματικῶν, ἐπειδή προέρχονται ἀπό τήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία (ὅπου εἶχαν στήν ἀρχή βαπτισθῆ) νά γίνεται δεκτό. *«Ἐκεῖνο τό βάπτισμα ἔκριναν οί παλαιοί νά δέχονται, τό ὅποιο καθόλου δέν παραβαίνει τήν Πίστη. [...] Ἀπεφάσισαν λοιπόν οί ἀρχαῖοι, τό μέν βάπτισμα τών αίρετικῶν παντελῶς νά τό ἀπορρίπτουν, τών δέ σχισματικῶν, ἐπειδή εἶναι ἀκόμη ἀπό τήν Ἐκκλησία, νά τό ἀποδέχονται. [...] Αὐτοί πού δέν ἐβαπτίσθησαν σέ αὐτά πού μᾶς παραδόθηκαν, δέν ἐβαπτίσθησαν»*⁴³.

Περαιτέρω ἐπεξηγεῖ, ὅτι μερικοί παλαιοί Πατέρες τῆς «αὐστηρότερης» γραμμῆς (**ἅγιος Κυπριανός, ἅγιος Φιρμιλιανός κ.ἄ.**) προτίμησαν ἀκόμη καί τών σχισματικῶν τά μυστήρια, λόγω τῆς ἐξόδου τών σχισματικῶν ἀπό τήν Ἐκκλησία, νά θεωροῦνται ἄκυρα, διότι οί μέν πρῶτοι τών σχισματικῶν εἶχαν λάβει τήν χάρη, ἀλλά τήν ἔχασαν ἀπομακρυνόμενοι τῆς Ἐκκλησίας· *«Αὐτοί πού ἀπέστησαν ἀπό τήν Ἐκκλησία, δέν εἶχαν πιά τήν χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πάνω τους· διότι ἔλειψε ἡ μετάδοση [τοῦ Ἁγίου Πνεύματος] ἐπειδή διεκόπη ἡ ἀκολουθία. Αὐτοί πού πρῶτοι ἀπεχώρησαν [ἀπό τήν Ἐκκλησία] εἶχαν τίς χειροτονίες ἀπό τούς Πατέρες, καί μέ τήν τοποθέτηση τών χειρῶν αὐτῶν, ἔλαβαν τό χάρισμα τό πνευματικόν· ἐκεῖνοι ὅμως πού ἀπεκόπησαν [οἱ σχισματικοί], ἐπειδή ἔγιναν λαϊκοί, δέν εἶχαν ἐξουσία οὔτε νά βαπτίζουν, οὔτε νά χειροτονοῦν, οὔτε ἠμποροῦσαν νά παρέχουν*

σέ ἄλλους τήν χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀπό τήν ὁποίαν ἄλλωστε αὐτοί ἐξέπεσαν. Διά τοῦτο προσέταξαν, ἐπειδή οἱ δικοί τους βαπτίζονται ἀπό λαϊκούς, ὅταν ἔρχονται στήν Ἐκκλησία, νά ἀνακαθαίρονται μέ τό ἀληθινό Βάπτισμα τῆς Ἐκκλησίας»⁴⁴.

Ἄν λοιπόν τίθεται, ὅπως ἐδῶ, σοβαρότατο θέμα ἐγκυρότητας τῶν μυστηρίων τῶν σχισματικῶν, πόσο μᾶλλον εἶναι μετά βεβαιότητος ἄκυρα τά μυστήρια τῶν αἰρετικῶν;

Γιά τό λόγο τοῦτο καί ὁ ἱερός Κανὼν τῆς ἐν **Καρχηδόνι ἁγίας Τοπικῆς Συνόδου** (258 μ.Χ.) εἶχε νωρίτερα διαπιστώσει : «... αὐτό καί τώρα ὀρίζουμε, τό ὁποῖο πάντοτε ἰσχυρῶς καί ἀσφαλῶς κρατοῦμε, ὅτι κανεῖς δέν μπορεῖ νά βαπτισθῆ ἔξω τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐπειδή εἶναι ἓνα τό Βάπτισμα καί ὑπάρχει μόνο μέσα στήν Καθολική [δηλ. Ὁρθόδοξη] Ἐκκλησία [...] στήν Καθολική Ἐκκλησία ἡμπορεῖ νά δοθῆ [ἄφεση ἁμαρτιῶν], ἀλλά πλησίον τῶν αἰρετικῶν, ὅπου δέν ὑπάρχει Ἐκκλησία, εἶναι ἀδύνατον νά λάβῃ κανεῖς ἄφεση ἁμαρτιῶν [...] Ὁ αἰρετικός δέν ἡμπορεῖ νά ἀγιάσῃ τό ἔλαιον, ἐπειδή δέν ἔχει οὔτε θυσιαστήριον, οὔτε Ἐκκλησία. Καί δέν ἡμπορεῖ ὀλωσδιόλου νά ὑπάρχῃ χρίσμα στούς αἰρετικούς [...] Καί γι' αὐτό ἐμεῖς πού εἴμαστε μέ τόν Κύριον καί κρατοῦμε τήν ἐνότητα τοῦ Κυρίου, κατά τήν ἀξία πού μᾶς χορηγεῖται, καί λειτουργώντας τήν ἱερατεία Του στήν Ἐκκλησία, ὅσα κάνουν οἱ ἐναντίον Του ἀντικείμενοι, δηλαδή ἐχθροί καί ἀντίχριστοι, ὀφείλουμε νά τά ἀποδοκιμάσουμε καί ἀποποιηθῶμε καί ἀπορρίψουμε καί νά τά ἔχουμε ὡς βέβηλα»⁴⁵.

Σύγχρονες μελέτες, μέ ἴσως πιό πλήρη καί ἐγκυρη αὐτήν τοῦ **π. Γεωργίου Μεταλληνῶ** «Ὁμολογῶ ἐν Βάπτισμα», ἀποδεικνύουν, βάσει τῶν ἱερῶν Κανόνων (π.χ. 7^{οῦ} τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καί 95^{οῦ} τῆς Πενθέκτης) ὅτι πάντοτε ἡ Ἐκκλησία θεωροῦσε ὡς καθ' ἑαυτά ἄκυρα τά βαπτίσματα τῶν αἰρετικῶν κοινοτήτων, ἀσχέτως ἂν γιά πολλούς λόγους γίνονταν ἐνίοτε κατ' οἰκονομίαν δεκτά, ἀλλά μέ τήν προϋπόθεση, ὅτι οἱ αἰρετικοί ἐπιστρέφουν στήν Ἐκκλησία. Δηλαδή, ἂν δέν ἐπιστρέφουν στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, τά μυστήρια τῶν αἰρετικῶν λαμβάνονται ὡς παντελῶς ἄκυρα «καθ' ἑαυτά». Ἐπίσης, ἡ ἴδια μελέτη ἀποδεικνύει, ὅτι προϋπόθεση γιά τήν (κατ' οἰκονομίαν καί ὄχι κατ' ἀκρίβειαν) ἀποδοχή τοῦ βαπτίσματος ἑνός αἰρετικοῦ, ἀποτελεῖ τό νά εἶναι ὁ τρόπος τοῦ βατίσματος τῆς ἐν λόγῳ αἰρέσεως, ταυτόσημος μέ τόν ὀρθόδοξο, δηλαδή τριπλῆ κατάδυση στό νερό, εἰς τό ὄνομα τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος⁴⁶. Αὐτόν τόν τύπο τοῦ Βαπτίσματος ἔχουν παντελῶς ἐγκαταλείψει οἱ μεγαλύτεροι τῶν συγχρόνων αἰρετικῶν «χριστιανῶν», Παπικοί καί Προτεστάντες, ἐφαρμόζοντας οἱ μὲν ράντισμα ("aspersion"), καί ὄχι βάπτισμα, οἱ δέ ἀρκούμενοι στήν ὁμολογία τῆς «πίστεως στόν Ἰησοῦ», ἄνευ ἀληθοῦς καταδύσεως στό νερό.

Ἐπί τούτου προσμαρτυρεῖ καί ὁ **ἱστορικός, Καθηγητής Βλάσιος Φειδᾶς**, ὅτι ἦταν ἡ ἀποκλίνουσα ἐκκλησιολογία μόνον τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου ἢ ὁποία καί

σέ αυτό τό σημείο ἀλλοίωσε τήν μέχρι τότε παραδοσιακή ἐκκλησιολογία καί ἀναγνώρισε κῦρος στά μυστήρια ἔξω-ἐκκλησιαστικῶν κοινοτήτων, θέτοντας τίς βάσεις γιά τή μεταγενέστερη δυτική «ἐλαστική» ἐκκλησιολογία τῶν Παπικῶν καί Προτεσταντῶν. Ἡ κύρια ἀρχαία ἐκκλησιαστική «γραμμή» ἐν προκειμένῳ εἶναι αὐτή ἢ ὅποια ἐκφράζεται ἀπό τόν **ἱερό Κυπριανό Καρχηδόνος**: «**Ἐκτός Ἐκκλησίας οὐδεμία σωτηρία**» (“**Extra Ecclesiam nulla salus**”), ὅπως καί ἀπό τό ἀνάλογο χωρίο ἄλλου ἔργου του, ὅτι «δέν μπορεῖ νά ἔχει κάποιος πατέρα τόν Θεό, ἂν δέν ἔχη μητέρα τήν Ἐκκλησία»⁴⁷.

Πιο συγκεκριμένα ὁ Καθηγητής Φειδᾶς: «Γιά νά θεμελιώση ὁμως τήν καθολικότητα καί τό ἀκαταγώνιστο τῆς θείας χάριτος ἔπρεπε νά ἀντιμετωπίση [ὁ ἱ. Αὐγουστῖνος]: α) τήν προγενέστερη σχετική ἐκκλησιαστική παράδοση, σύμφωνα μέ τήν ὅποια ἡ θεία χάρις παρέχεται μόνο μέ τά μυστήρια καί μόνο μέσα στους κόλπους τῆς μιᾶς, ἀγίας, καθολικῆς καί ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας [...] Ἡ ἀποσύνδεση αὐτή τῆς παροχῆς τῆς θείας χάριτος τόσο ἀπό τόν τελοῦντα, ὅσο καί ἀπό τά κανονικά ὄρια τῆς Ἐκκλησίας ἔφερε τόν ἱ. Αὐγουστῖνο σέ ἀντίθεση πρὸς τήν ἐκκλησιολογία τοῦ ἱ. Κυπριανοῦ, ὁ ὁποῖος, ἐκφράζοντας τή γενικότερη ἐκκλησιαστική συνείδηση, εἶχε ὑποστηρίξει *ad hoc* ὅτι οἱ βαπτιζόμενοι ἀπό αἰρετικούς ἢ καί σχισματικούς δέν λαμβάνουν τή θεία χάρις, γιατί “*extra Ecclesiam nulla salus*” [...] ... καί οἱ αἰρετικοί [κατά τή διδασκαλία τοῦ ἱ. Αὐγουστίνου] θά μπορούσαν νά θεωρηθοῦν κατά κάποιο τρόπο μέλη τῆς Ἐκκλησίας, γιατί “πολλοί πού φαίνονται ὅτι εἶναι ἔξω, στήν πραγματικότητα εἶναι μέσα” στήν Ἐκκλησία (De baptismo, 5, 28) [...] Οἱ ἐκκλησιολογικές ὁμως συνέπειες [τῆς διδασκαλίας τοῦ Αὐγουστίνου] τονίσθηκαν ιδιαίτερα ἀπό τή μεταγενέστερη σχολαστική θεολογία καί ἀπό τήν προτεσταντική μεταρρύθμιση, ἐπηρέασαν δέ μέ καθοριστικό τρόπο τήν ὅλη ἐκκλησιολογία τοῦ δυτικοῦ Χριστιανισμοῦ. Τοῦτο φαίνεται ὄχι μόνο ἀπό τήν προτεσταντική διδασκαλία περί “ἀοράτου Ἐκκλησίας”, ἀλλά καί ἀπό τή ρωμαιοκαθολική ἐκκλησιολογία τοῦ πρόσφατου διατάγματος De oecumenismo (Unitatis redintegratio) τῆς Β΄ Βατικανῆς Συνόδου»⁴⁸.

• **Ἡ αἵρεση (καί ὄχι ὁ ἀντι-αιρετικός ἀγώνας) δημιουργεῖ σχίσμα καί ἐξάγει ἀπό τήν κοινωνία μέ τό Σῶμα Χριστοῦ**

Ἡ πρώτη καί ἄμεση βλάβη τῆς σωτηρίας τῶν Χριστιανῶν ἀπό τήν αἵρεση προέρχεται ἀπό τό σχίσμα πού δημιουργεῖ ἡ αἵρεση στό ἐκκλησιαστικό Σῶμα, τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

Τό ὅτι ἡ εἰσαγωγή καί διδασκαλία αἰρέσεως ἀποτελεῖ ἀρχή σχίσματος, εἶναι φανερόν εὐκρινέστατα ἀπό τόν **15^{ον} ἱερόν Κανόνα τῆς Πρωτοδευτέρας Συνόδου**, ὁ ὁποῖος ἐπαινεῖ ὅσους Χριστιανούς ἀποστοῦν (ἀπομακρυνθοῦν) ἀπό τήν κοινωνία μέ αἰρετικό ἐπίσκοπο, ἀκόμη καί πρό μιᾶς ἀποφάσεως Συνόδου κατά τοῦ ἐπισκόπου τούτου. Ὁ ἱερός αὐτός Κανὼν διευκρινίζει ὅτι δέν εἶναι

σχισματικοί όσοι Ὁρθόδοξοι διακόπτουν τήν (μυστηριακή καί γενικώτερη) κοινωνία μέ τόν Ἐπίσκοπο, ἄν αὐτός κηρύττει φανερώς αἵρεση, ἀλλά εἶναι σχισματικός ὁ ψευδ-ἐπίσκοπος ἐκεῖνος πού εἰσάγει τήν αἵρεση, οἱ δέ ἀντιδρῶντες ἐναντίον του, ἐπαινοῦνται διότι πολεμοῦν τό αἰρετικό σχίσμα «[...] Διότι κατηγορήσαν ὄχι Ἐπισκόπους, ἀλλά ψευδ-ἐπισκόπους καί ψευδο-διδασκάλους, καί δέν κατακομμάτιασαν τήν ἔνωση τῆς Ἐκκλησίας μέ σχίσμα, ἀλλά μερίμνησαν νά ἐλευθερώσουν τήν Ἐκκλησίαν ἀπό σχίσματα καί διαμερισμούς»⁴⁹.

Καί ὁ **Ἅγιος ὁ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης** ἐπισημαίνει : «Δέν εἴμαστε ἀποσχιστές, θαυμαστέ, τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ (ποτέ νά μή τό πάθουμε αὐτό!) μολονότι μέ ἄλλους τρόπους εἴμαστε μέσα σέ πολλές ἁμαρτίες· ἀλλά εἴμαστε ὁμόσωμοι μέ Αὐτή καί τρόφιμοί Της, μαζί μέ τά θεῖα δόγματα, καί ἐπιθυμοῦμε σφόδρα νά φυλάττονται οἱ Κανόνες καί οἱ διατυπώσεις Αὐτῆς. **Τό νά ταραζή καί νά ἀποσχίζεται κανείς ἀπό Αὐτήν [τήν Ἐκκλησία]** ἡ ὁποία ἀληθῶς δέν ἔχει καμμία κηλίδα ἢ ρυτίδα ὅσον ἀφορᾷ στήν Πίστη καί τούς ὀρισμούς τῶν Κανόνων ἀπ' ἀρχῆς τοῦ αἰῶνος καί μέχρι τώρα, ἀνήκει σέ ἐκείνους, πού ἡ πίστη τους ἔχει μέσα κάτι **διάστροφο καί ἡ ζωή τους εἶναι σέ ἀντίθεση μέ τούς Κανόνες καί τούς θεσμούς** [...] Γι' αὐτό γνώριζε ὅτι δέν εἶναι **σχίσμα τῆς Ἐκκλησίας [ὁ ζῆλος μας]** ἀλλά **ἐπικράτηση τῆς ἀληθείας καί ὑπεράσπιση τῶν θεῶν νόμων**· τό ἀντίθετο, ὅπως ἤδη εἶπε καί τιμιότητά σου, εἶναι διάσπαση τῆς ἀληθείας καί ἡ παράλυση τῶν Κανόνων [...]. Τό νά μή ἔχη [ἡ Ἐκκλησία] σπῖλον ἢ ρυτίδα [Ἐφεσ. 5, 27], γιά νά τό ξαναποῦμε, νοεῖται ἔτσι, τό ὅτι **δέν ἀποδέχεται τά ἀσεβῆ δόγματα καί τά ἐναντίον τῶν Κανόνων ἐγχειρήματα**»⁵⁰.

B. Οἱ αἱρέσεις ἀλλοιώνουν τό ὀρθόν σέβας στή ζωή τῶν πιστῶν

Ἡ αἵρεση, λοιπόν, πλήν τοῦ ὅτι ὡς σχίσμα πίστεως, ἀποκόπτει ἀσθενῆ μέλη τῆς Ἐκκλησίας ἀπό τήν κοινωνία μέ τόν Ὁρθόδοξο Ἐπίσκοπο καί τή χάρη τῶν ὀρθοδόξων Μυστηρίων, θέτοντας τή σωτηρία τους σέ σχεδόν βέβαιη ἀπώλεια, παραχαράσσει ἐπίσης καί τή σωτηριολογία τῆς αἰρετικῆς κοινότητας, δηλ. τή διδασκαλία περί τοῦ πῶς μετέχει ὁ ἄνθρωπος στή σωτηρία, ὥστε νά καθίσταται ἀδύνατη τοῦλάχιστον ἡ διατήρηση μιᾶς κάποιας ὀρθοπραξίας, μιᾶς ὀρθῆς κατά πράξιν «**θεραπευτικῆς ἀγωγῆς**» στήν αἰρετική κοινότητα.

Ἡ ἔλλειψη ὀρθῆς σωτηριολογίας σέ συνδυασμό μέ τά ἄκυρα (ἄνευ χάριτος) αἰρετικά μυστήρια, εἶναι ὀλέθρια γιά τούς αἰρετικούς.

Λέγει χαρακτηριστικῶς ὁ **Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος**: «Δέν ὑπάρχει κανένα ὄφελος ἀπό τόν καθαρὸ βίον, ἄν τά δόγματα εἶναι διεφθαρμένα· ὅπως πάλι καί τό ἀντίθετο, [δέν ὑπάρχει ὄφελος] ἀπό ὑγιῆ δόγματα, ἐάν ὁ βίος εἶναι διεφθαρμένος»⁵¹.

Σημειώσαμε βέβαια παραπάνω, ότι πολλές φορές και ο φαῦλος βίος «γεννᾶ» διαφθαρμένες διδασκαλίες. Πάντως και αντίστροφως, τὰ φαῦλα δόγματα γεννοῦν φαῦλο βίο. Τό δεύτερο τοῦτο, τή συνέπεια τῶν φαύλων δογμάτων στή ζωή μας, ὡς τρόπο προσεγγίσεως τοῦ Θεοῦ, ἐξετάζουμε περισσότερο στήν παράγραφο αὐτή.

Ἐπεξηγεῖ σχετικῶς - και ὡς πάντοτε εὐστόχως - **ὁ Πρωτοπρεσβύτερος και Καθηγητής π. Ἰωάννης Ρωμανίδης**: «Στόν Μεσαίωνα ἦταν πάρα πολύ γνωστό, στούς κυβερνῶντες, ποιὰ εἶναι ἡ διαφορά μεταξύ Ὁρθοδοξίας και αἱρέσεως. Ποιὰ εἶναι ἡ διαφορά; Ἡ διαφορά εἶναι ἀπλουστάτη. Ὅτι **στήν αἵρεση δέν ὑπάρχει θεραπεία τοῦ νοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Στήν Ὁρθοδοξία ὅμως θεραπεύεται ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου.** Στήν Ὁρθοδοξία ὑπάρχει θεραπεία τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος και ἀπόδειξις εἶναι οἱ ἅγιοι. Οἱ αἱρετικοί ἦταν κάτι ἀντίστοιχο μέ τούς κομπογιαννίτες και ὑπέσχοντο κάποια ζωή μετά θάνατον. **Σ' αὐτήν ὅμως ἐδῶ τή ζωή δέν ἔδιναν θεραπεία στούς πιστούς τους οὔτε προσέφεραν τίποτε παραπάνω ἀπό μία ἐπί πλέον δεισιδαιμονία.** Οἱ αἱρέσεις ἦταν και εἶναι θρησκευεῖς γιά μετά τόν θάνατο. **Αἱρετικός ἦταν ἐκεῖνος τοῦ ὁποίου τὰ δόγματα δέν ἦταν Ὁρθόδοξα· ἔτσι δέν τοῦ ἐπέτρεπαν νά φθάση στήν κάθαρσι και στόν φωτισμό.** Ἡ Ὁρθοδοξία ὅμως προσφέρει αὐτήν τήν θεραπεία και ὁδηγεῖ τόν ἀνθρωπο στήν κάθαρσι και στόν φωτισμό [...] Ἡ Ὁρθοδοξία ξεχωρίζει ἀπό ἕνα μοναδικό φαινόμενο, πού δέν ὑπάρχει στίς ἄλλες θρησκευεῖς. Αὐτό εἶναι ἀνθρωπολογικό και θεραπευτικό. **Σ' αὐτό διαφέρει. Ἡ Ὁρθοδοξία εἶναι μία θεραπευτική ἀγωγή** πού θεραπεύει τήν ἀνθρώπινη προσωπικότητα [...] Δέν τίς ἔκαναν [οἱ Πατέρες τίς διακρίσεις τῆς δογματικῆς ὀρολογίας] γιά νά κατανοήσουν κανένα μυστήριο καλύτερα, **ἀλλά τίς ἔκαναν γιά νά πολεμήσουν ἐναντίον τῶν αἱρετικῶν, οἱ ὁποιοί ἔκαναν ἐσφαλμένες ἐρμηνεῖες ἐπάνω στά θέματα αὐτά.** Τό ἔργο αὐτό τῶν Πατέρων, τό νά χρησιμοποιοῦν δηλαδή τέτοια εἰδική ὀρολογία, δέν ἔγινε γιά τήν κατανόησι κανενός δόγματος, διότι ὁ σκοπός τοῦ δόγματος δέν εἶναι ἡ κατανόησις του, ἀλλά ἡ κατάργησις του, ἡ ὁποία συμβαίνει ὅταν ὁ ἀνθρωπος ἐνωθῆ μέ τό ἴδιο τό Μυστήριο πού ἐκφράζει τό δόγμα. Τότε καταργεῖται τό δόγμα, τό ὁποῖο οὔτως ἢ ἄλλως δέν ἔγινε ποτέ κατανοητό ἐξ ἐπόψεως νοησιαρχικῆς. **Καταργεῖται τό δόγμα, ἐφ' ὅσον ὑπάρχη πιά ἐνωσις μέ τό ἴδιο τό Μυστήριο»⁵².**

Εἶναι σαφές και ἐδῶ, ὅπως προείπαμε, περί πάσης δογματικῆς διαμάχης, ὅτι ἡ διαμάχη δέν ἀφορᾶ στήν ὀρολογία καθ' ἑαυτήν, ἀλλά στά ἴδια τὰ πράγματα τὰ ὁποῖα ἡ ὀρολογία σημαίνει, ὥστε νά διατηρηθῆ ἀσφαλῆς ὁ δρόμος τῆς ἐνώσεως μέ τόν Θεό, ὁ ὁποῖος κινδυνεύει ἀπό τίς αἱρέσεις. Ὅταν φθάσει κανεῖς στή θέωσι, ὅπως οἱ Ἅγιοι, διαπιστώνει, ὅτι ὁ Θεός εἶναι ὑπεράνω πάσης ὀρολογίας (δόγματος) ὅπως εἶναι ἐπέκεινα και πάσης περιγραφῆς.

Δειγματοληπτικῶς, ἀναφέρουμε τίς πρακτικές, κατά τό βίο, συνέπειες μερικῶν σημαντικῶν αἱρέσεων.

Αρειανισμός

Τό ποιές θά ἦταν οἱ συνέπειες τῆς ἀποδοχῆς τῆς αίρετικῆς θεολογίας τοῦ Ἀρείου, μᾶς ἀναφέρει συνοπτικῶς στήν *Ιστορία Δογμάτων* του, ὁ μακαριστός **Καθηγητής Ἰωάννης Καλογήρου**, βασιζόμενος στό Μέγα Ἀθανάσιο : «... ὁ Μέγας Ἀθανάσιος καταρρίπτει τή διδασκαλία τοῦ Ἀρείου, ἀκριβῶς γιά τίς **ἀντιθρησκευτικές συνέπειες στίς ὁποῖες αὐτή ὁδηγεῖ**. Κατά τόν Ἄρειο ὁ Λόγος ἦταν τρόπον τινά κατά τό ἡμῖσιν Θεός, πού προῆλθε ἐν χρόνῳ, συνεπῶς δέν εἶναι προαιώνιος. Ἀλλά ἔτσι τίθεται ὑπό ἀμφισβήτηση καί ἡ θεότητα τοῦ Πατρός· δέν ὑπῆρξε προαιωνίως Πατήρ, δέν ἔφερε μέσα Του προαιωνίως Λόγον, Φῶς καί Σοφίαν· ἐπῆλθε καί σέ Αὐτόν μεταβολή καί ἀλλοίωση, ὅταν ἔγινε Πατήρ τοῦ Λόγου, πού δέν ἦταν προαιώνιος. Μέ ἄλλες λέξεις ἡ Αγία Τριάς παρουσιάζεται νά ἐξαρτᾶται ἀπό τόν χρόνο, ὅταν ἀπορρίπτεται, ὅπως ἀπό τόν Ἄρειο, τό Ἄναρχον τοῦ δευτέρου προσώπου της μέ τό [δόγμα] ἐκείνου: "ὑπῆρξε κάποτε στιγμή, ὅταν δέν ὑπῆρχε [ὁ Λόγος]". **Μαζί μέ αὐτά διέφθειρε ὁ Ἄρειος**, σύμφωνα μέ τήν κριτική πού ἄσκησε ὁ Μέγας Ἀθανάσιος στή διδασκαλία του, **τή χριστιανική ἀλήθεια περί σωτηρίας**, κατά τήν ὁποία ἡ πλήρης καί πραγματική θεότης τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποκαλύπτεται ἀκριβῶς στίς σωτηριώδεις ἐνέργειές Του. Ὁ Χριστιανισμός μέ κανένα τρόπο δέν ἀνέχεται τήν ἰδέα περί «δευτέρου Θεοῦ», περί κάποιου δευτερεύοντος Θεοῦ. Ὁ -σύμφωνα μέ τόν Ἄρειο - μεταγενέστερος ἐκεῖνος Λόγος δέν εἶναι σέ θέση νά μᾶς δώσει οὔτε τήν ὀρθή περί Θεοῦ γνώση, οὔτε ἄφεση ἀμαρτιῶν καί ἀθανασία. Τό βάπτισμα πού γίνεται στό ὄνομά του δέν ἔχει καμμία ἀξία, ἀφοῦ γίνεται στό ὄνομα κτίσματος. **Εἶναι δέ καί ἀδύνατη ἢ ἀνάρμοστη ἡ ἐπίκλησή του διά τῆς προσευχῆς καί ἡ ἀπόδοση λατρείας σ' αὐτόν, σέ ἕνα, ἔστω καί τό πρῶτο, ἀπό τά κτίσματα, διότι τοῦτο εἶναι εἰδωλολατρία**. Ἀλλά καί ὡς συνδετικός κρίκος μεταξύ Θεοῦ καί κόσμου εἶναι ἄχρηστος ὁ - σύμφωνα μέ τόν Ἄρειο κτιστός - Λόγος. Τόν κόσμο ἤμποροῦσε νά δημιουργήσει ὁ Θεός ἀναλαμβάνοντας τό ἔργο Του ἀπ' εὐθείας. Ἀλλιῶς, καί ὁ ἴδιος ὁ κτισθείς Λόγος θά εἶχε ἀνάγκη ἑνός ὄντος γιά νά μεσολαβήσει γιά τή δημιουργία του»⁵³.

Ἴδου, σέ ποιές θεολογικές ἀντιφάσεις καί συνέπειες ἐπί τῆς ἀληθοῦς σχέσεώς μας μέ τόν Θεό, μπορεῖ νά ὁδηγήσει μιά αίρεση.

Νεστοριανισμός

Ὁ **π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ**, σημαίνων Θεολόγος τοῦ 20^{οῦ} αἰῶνος, παρουσιάζοντας τίς προεκτάσεις στή σύγχρονη ἐποχή τοῦ Δογματικοῦ Ὁρου τῆς Χαλκηδόνος περί τοῦ Χριστοῦ ὡς «τελείου Θεοῦ» καί «τελείου ἀνθρώπου», σχολιάζοντας παραλλήλως καί τόν Νέο Μονοφυσιτισμό, πού ἐκφράζεται ὡς παθητικότητα τοῦ ἀνθρώπου, σχολιάζει καί τόν Νέο Νεστοριανισμό, ὡς ἐξῆς: **«Ἀποτελεῖ αὐταπάτην, ὅτι αἱ χριστολογικαί διενέξεις τοῦ παρελθόντος εἶναι ἄσχετοι πρός τήν σύγχρονον κατάστασιν. Εἰς τήν πραγματικότητα συνεχίζονται**

καί ἐπαναλαμβάνονται εἰς τάς συζητήσεις τῶν ἡμερῶν μας. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος σκοπῖμως ἢ ὑποσυνειδήτως δελεάζεται ἀπό τό Νεστοριανικόν ἄκρον, δηλαδή δέν δέχεται τήν ἐνανθρώπησιν ὡς ἀποφασιστικόν γεγονός. Δέν τολμᾷ νά πιστεύσῃ ὅτι ὁ Χριστός εἶναι πρόσωπον θεῖον. **Ζητεῖ ἀνθρώπινον λυτρωτήν, ἀπλῶς βοηθούμενον ἀπό τόν Θεόν.** Ἐνδιαφέρεται περισσότερο διά τήν ἀνθρωπίνην ψυχολογίαν τοῦ Λυτρωτοῦ, παρά διά τό μυστήριον τῆς θείας ἀγάπης, διότι εἰς τελευταίαν ἀνάλυσιν, πιστεύει μέ αἰσιοδοξίαν εἰς τήν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀνθρώπου»⁵⁴.

Τοῦτο εἶναι μιά χαρακτηριστική περιγραφή τῶν συνεπειῶν τῆς νεστοριανικῆς αἰρέσεως, ἡ ὁποία ἐδογματίζεε περί τοῦ ἀνθρώπου Ἰησοῦ ὡς ἰδιαιτέρου προσώπου, στό ὁποῖο, χάρις στή δῆθεν ὑπέρμετρη ἀνθρώπινη ἀρετή του, ἦλθε καί ἐνοίκησε ἕτερο, διαφορετικό, πρόσωπο, τό Πρόσωπο τοῦ Θεοῦ Λόγου. Εἶναι ἐμφανῆς ἡ ἀπόδοση βάρους τοῦ Νεστοριανισμοῦ στήν ἀξία τῆς ἀνθρώπινης ἠθικῆς καί ἀρετῆς καθ' ἑαυτήν, καί ἡ ἀντίληψη περί σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἐπιβράβευσης τοῦ ἀνθρώπινου ἠθους ἀπό τό Θεό καί ὄχι ὡς πρόσληψης τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καί θεώσεώς της στήν ὑποστατική (στό Πρόσωπο τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου) ἔνωση μέ τόν Θεό. **«Ἡ ἴδια ἡ χριστολογική αἵρεση πού ἀποκρούσθηκε ἔθετε σέ κίνδυνον καί τή σωτηριολογική ἀλήθεια. Καθόσον προφανῆς συνέπεια τῆς διδασκαλίας τοῦ Νεστορίου ἦταν τό ὅτι ἡ σωτηρία δέν ὀφειλόταν στόν Θεάνθρωπον Ἰησοῦν Χριστόν, ἀλλά στόν – μέσα σέ αὐτόν [τόν Χριστόν] - ἄνθρωπο, πού ἐνισχύθηκε ἀπό τόν Λόγον τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ἦταν δυνατόν νά χρησιμεύσῃ ἔτσι καί ὡς πρότυπο γιά τήν αὐτοσωτηρία τῶν ἀνθρώπων, πού καί αὐτοί, ἀπλῶς ἐνισχύονται ἀπό τόν Θεό (Πελαγιατισμός)»⁵⁵.**

Ὁ ἄνθρωπος Ἰησοῦς Χριστός τοῦ Νεστοριανισμοῦ διαφέρει ἀπό τούς ἁγίους Προφῆτες, μόνο στό ὅτι σέ ἐκείνους ἐνοίκησε τό Ἅγιον Πνεῦμα καί εἶναι πνευματοφόροι, ἐνῶ στόν Χριστό ἐνοίκησε ὁ Υἱός καί Λόγος⁵⁶· τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ τῶν νεστοριανῶν δέν εἶναι **«ὁ ἐνανθρωπήσας Θεός»**.

Μονοφυσιτισμός

Ἀλλά καί ὁ Μονοφυσιτισμός, πρεσβεύοντας ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ δῆθεν δέν εἶναι ὁμοούσια μέ τή δική μας, οὔτε δέ καί ἡ θέλησή καί ἡ ἐνέργειά Του φυσικῶς ἀνθρώπινες, «μεταφράζεται» στό ἀνθρώπινο ἐπίπεδο ὡς ὑποτίμηση τῆς ἀνθρώπινης συνεισφορᾶς καθενός ἀνθρώπου στό ἔργο τῆς προσωπικῆς του σωτηρίας, καί ὡς παθητικότητα. Ὁ μακαριστός **Καθηγητής Ἰωάννης Καλογήρου** σημειώνει σχετικῶς : «Ὡς κύριος ὁμως λόγος τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ Μονοφυσιτισμοῦ στά προμνημονευθέντα μέρη πρέπει νά θεωρηθῇ τό ὅτι αὐτή καθ' ἑαυτήν ἡ **κεντρική μονοφυσιτική διδασκαλία εὔρισκε εὐκολότερα ἀνταπόκριση** στό ἐπίπεδο μορφώσεως καί θρησκευτικότητος τῶν λαῶν τῶν μερῶν ἐκείνων. Ὁ Μονοφυσιτισμός παρουσιαζόταν πράγματι ὡς πλησιέστερος, καί μάλιστα ἀπό ὀρισμένες πλευρές καί συγγενέστερος, μέ προγενέστερες ἐκεῖ

είδωλολατρικές αντιλήψεις, ἐφ' ὅσον μάλιστα περιέκλειε, τοῦλάχιστον στή βάση του, καί ὀρισμένα πανθεϊστικά στοιχεῖα. Ὁ Λυτρωτής παρουσιάζεται νά ἐκδηλώνεται σάν σέ μιᾶ ἀπλή θεοφάνεια, σύμφωνα μέ συναφεῖς εἰδωλολατρικές παραστάσεις. **Ὁ κύριος καί τελικός σκοπός τῆς λυτρώσεως, δηλαδή ὁ ἁγιασμός καί ἡ τελείωση τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀνθρώπου, ἀπομακρύνεται ἀπό τό ὀπτικό πεδίο τοῦ πιστοῦ, ἐφ' ὅσον ἡ καθαρῆ, τέλεια καί ἐκλαμπρυσμένη ἀνθρώπινη φύση στόν Λυτρωτή δέν διακρίνεται πιά κατά τήν ἐνανθρώπησή Του, ἀλλά ἀπορροφᾶται στή θεία φύση Του καί ἐξουδετερώνεται ἔτσι παντελῶς τό ἀνθρώπινο στοιχεῖο σ' Αὐτόν, μεταβαλλόμενο σέ στοιχεῖο τῆς θείας φύσεως. Ἀλλά μέ τή διαδικασία αὐτή δέν μπορεῖ τό ἀνθρώπινο στοιχεῖο τοῦ Λυτρωτοῦ (τοῦ Θεανθρώπου) νά προβληθῆ καί νά χρησιμεύσῃ ὡς πρότυπο καί ἰδεῶδες γιά τόν ἀνακαινιζόμενο ἄνθρωπο. Ἀπό τήν ἀποψη αὐτή ὁ Μονοφυσιτισμός μπορεῖ νά θεωρηθῆ ὅτι διευκολύνῃ καί τήν τάση πρὸς ἠθική χαλάρωση, σέ ἀντίθεση ἀκριβῶς μέ τήν ὀρθόδοξη χριστολογική ἀλήθεια καί διδασκαλία.** Αὐτή ἡ τελευταία ἐπιβάλλει μέ πολύ περισσότερη συνέπεια καί ἔνταση ἠθικές ἐπιταγές καί ἐγείρει ἠθικές ἀξιώσεις, διότι διαβλέπει μέν καί αὐτή στή λύτρωση καί τή σωτηρία κατά πρῶτο καί κύριο λόγο βεβαίως ἕνα ἔργο θεϊκό, πού ὅμως προσφέρεται στόν ἄνθρωπο μέ τέτοιο τρόπο, ὥστε τοῦτο νά ἀφορᾷ στόν ἁγιασμό καί τήν τελείωση, στήν ἴδια τή θέωση, τῆς κοινῆς σέ ὅλους ἀνθρωπίνης φύσεως, σάν τέτοιας»⁵⁷, δηλαδή σάν ἀνθρωπίνης φύσεως μὴ ἀλλοιωμένης.

Εἰκονομαχία

Ἡ φοβερή αἴρεση τῆς Εἰκονομαχίας ὅπωςδήποτε ἀπαιτεῖ εἰδική παρουσίαση· ὅμως, στό πλαίσιο τῆς συνοπτικῆς ἐδῶ παρουσίας, καταθέτουμε ὅσα γράφει περί τῶν συνεπειῶν τῆς νίκης τῆς Ὁροδοξίας ἐπὶ τῆς εἰκονομαχικῆς αἰρέσεως **ὁ Πρωτοπρεσβύτερος π. Θεόδωρος Ζήσης**· «Τό βάρος πάντως τῆς διδασκαλίας τῶν Πατέρων τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου πέφτει στήν κατοχύρωση τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνανθρώπησεως τοῦ Θεοῦ καί στίς ἁγιαστικές καί σωτηριώδεις ἐπενέργειές του στό σῶμα καί στήν ὕλη. **Ὁ ἀντι-μανιχαϊσμός τῆς Συνόδου προφύλαξε τήν Ἐκκλησία ἀπό τή μονομέρεια τῶν πνευματοκρατικῶν συστημάτων, πού ἀρνοῦνται στήν ὕλη τή δυνατότητα νά δεχθῆ τόν ἁγιασμό καί τή Χάρη.** Ὁλος ὁ κόσμος, ὑλικός καί πνευματικός, καί ὁλος ὁ ἄνθρωπος, ψυχὴ καί σῶμα, μένουں κάτω ἀπὸ τή φροντίδα καί πρόνοια τοῦ Θεοῦ καί τή ζωοποιό καί ἁγιοποιό Χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ Χριστός προσέλαβε ὀλοκληρωμένη ἀνθρώπινη φύση, ἔδρασε ὡς ἱστορικό πρόσωπο, δέν ἦταν φανταστικὴ ὕπαρξη. **Ἡ ἀπεικόνισή του ἐπομένως ὑποδεικνύει τήν πραγματικότητα τῆς ἐνανθρώπησεως [...]** Ἡ ὕλη δέν εἶναι κακὴ, θά διακηρύξει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, τὴ διδασκαλία τοῦ ὁποίου ἀξιοποίησε ἡ Ζ' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος [...] **Οἱ εἰκόνες μάλιστα τῶν ἁγίων δέν εἶναι ἀπλὲς ἀναμνηστικὲς παραστάσεις, ὅπως οἱ φωτογραφίες συγγενῶν καί φίλων, ἀλλά μετέχουν καί αὐτὲς στή δόξα καί στόν ἁγιασμό, λόγω**

τῆς μυστικῆς τους σχέσεως πρὸς τὰ πρωτότυπα [...] Ἡ Σύνοδος δὲν παρέλειψε νὰ ἀναφερθεῖ καὶ στὴ **μεγάλῃ διδακτικῇ καὶ παιδαγωγικῇ σπουδαιότητῃ τῶν εἰκόνων**, στηριγμένη καὶ πάλι σὲ μαρτυρίες πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας [...] Ἡ Ὁρθοδοξία πιστὴ στὴν παράδοση, ἀπέφυγε νὰ μεταβληθεῖ σὲ **τελετουργία τοῦ λόγου** μέ τὴν κυριαρχία τοῦ κηρύγματος, ὅπως ἔγινε στὴ Δύση, ἰδιαίτερα στὸν Προτεσταντισμό. Χωρὶς νὰ παραμελήσει τὸν λόγο, τὸ κήρυγμα, διεμόρφωσε τὸν πλοῦτο καὶ τὴν ποικιλία τῆς θείας λατρείας, ὅπου συνεργάζονται ἀρμονικὰ ὅλες οἱ τέχνες, ἡ ποίηση, ἡ μουσικὴ, ἡ ζωγραφικὴ, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, γιὰ νὰ μετέχει ὁ ἄνθρωπος ὁλόκληρος μέ ὅλες τὶς αἰσθήσεις του [...] Πρέπει γι' αὐτὸ νὰ τονισθεῖ ὅτι ὁ **θρίαμβος ἐναντίον τῶν εἰκονομάχων ἀποτελεῖ ὄχι μόνον νίκη ἐναντίον τῆς μιᾶς αἱρέσεως, ἀλλὰ καὶ εὐρύτερα νίκη τοῦ πολιτισμοῦ ἐπὶ τῆς βαρβαρότητος**, ὅπως σημείωσε ἤδη ὁ Gregoire λέγοντας ὅτι “ἡ Βυζαντινὴ Ἐκκλησία διατηρεῖ ἄθικτῃ τὴ συνδιαλλαγή τοῦ τετάρτου αἰῶνος, κατὰ τὴν ὁποῖαν συμβιβάσθηκαν ἡ τέχνη μέ τὴν πίστη ... Ὁ πολιτισμὸς κερδίζει μίαν νίκη σὲ βάρος τῆς βαρβάρου σκαιοτήτος τῶν Ἰσαύρων”⁵⁸. Ὑπάρχουν πράγματι θαυμάσιες θέσεις στὰ πρακτικὰ τῆς συνόδου, μέ τὶς ὁποῖες οἱ Πατέρες δείχνουν τὴν νομιμότητα καὶ ἀναγκαιότητα τῆς τέχνης μέσα στὴν Ἐκκλησία, ἀπέναντι στίς κατηγορίες τῶν εἰκονομάχων, πού ἦσαν ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὶς ἀνεικονικὲς τάσεις τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ τοῦ Ἰσλαμισμοῦ, καὶ πού στὴν πραγματικότητα ἐπεδίωκαν ἀφελληνισμό καὶ ἐξανατολισμὸ τοῦ Χριστιανισμοῦ»⁵⁹.

Εἶναι ἐμφανές, πόσου ἀγιασμοῦ καὶ χάριτος θὰ ἐστερεῖτο ἡ Ἐκκλησία διὰ τῆς ἐνδεχομένης καθιερώσεως τῶν εἰκονομαχικῶν ἀπόψεων. Πέραν τούτου, θὰ ἐτίθετο σὲ ἀμφιβολία καὶ ἡ ἐναθρόπηση τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἐφ’ ὅσον ἄρνηση τῆς ἀπεικονίσεως του σημαίνει δύο τινά: (α) ἢ ὅτι ἡ ἀνθρώπινη φύση Του δὲν εἶναι σὰν τὴν ἰδική μας, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ ἀπεικονισθεῖ, πού συνιστᾷ μονοφυσιτισμὸ ἢ καὶ δοκητισμὸ (ὅτι ὁ Χριστὸς ἦταν μόνον πνεῦμα καὶ ἡ ἀνθρώπινη ἐμφάνισή του δόκησις=φαντασία), (β) ἢ ὅτι ἡ ὑπόσταση (τό πρόσωπο) τῆς ἀνθρώπινης φύσεως τοῦ Χριστοῦ ἢ ὁποῖα ἀπεικονίζεται στίς ἰ. εἰκόνες, δὲν εἶναι ἡ ὑπόσταση τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἢ ὁποῖα εἶναι προσκυνητὴ, τό ὁποῖο συνιστᾷ νεστοριανισμό. Προφανῶς γιὰ τό λόγο τοῦτο ἡ εἰκονομαχία εἶχε ἐμφανισθεῖ ἐνωρὶς σὲ περιοχές μέ χριστολογικὲς αἱρέσεις⁶⁰.

Λατινικὸς ἀντι-ησυχασμὸς

Πολύ ἀργότερα, ἡ κατασυκοφάντηση τῆς ἡσυχαστικῆς μεθόδου προσευχῆς τῶν Ὁρθοδόξων Μοναχῶν καὶ ἡ ἄρνηση τῆς ὁράσεως τοῦ ἀκτίστου φωτός ἀπὸ τοὺς Ἁγίους, ὡς καὶ ἡ συναφὴς ἄρνηση τῆς ἀναγνωρίσεως ἀκτίστων ἐνεργειῶν στὸν Θεό, ἐκ μέρους τῶν αἰρετικῶν ἀντι-ησυχαστῶν κάτω ἀπὸ τὴν διαδοχικὴ ἡγεσία τῶν Βαβλαάμ τοῦ Καλαβροῦ, Γρηγορίου Ἀκινδύνου καὶ Νικηφόρου τοῦ Γρηγοροῦ, ἔθεσε σὲ κίνδυνο ὅλη τὴ σωτηριολογία τῆς Ὁρθοδοξίας. Σημειώνει εὐγλώττως ὁ μακαριστὸς **Γέρων Θεόκλητος ὁ Διονυσιάτης** γιὰ τὴν λατινικὴ

άρνηση τῆς ὑπάρξεως ἀκτίστου ἐνεργείας στήν Ἁγία Τριάδα, ἐνεργείας πού γίνεται ὁρατή ὡς φῶς στούς Ἁγίους: «Δύναται κανεῖς νά ἀποτολμήση μίαν εἰκονικήν σύγκρισιν. Ὁ Θεός τῶν Ὁρθοδόξων, ὁμοιάζει μέ πάμφωτον ἥλιον, εἰς τοῦ ὁποίου τό φῶς καί τάς ἀκτίνας ἀναπαύονται ἐν μακαριότητι οἱ ποικίλης δεκτικότητος πιστοί. Ὁ δέ Θεός τῶν λατίνων καί τῶν φιλοσόφων, ὁμοιάζει μέ τόν διαφαινόμενον δίσκον του μέσα ἀπό τά νέφη, ὅστις ἐπειδή εἶναι, κατ' αὐτούς, οὐσία, εὐρίσκεται ἔξω τῆς κτίσεως καί ἐπομένως ἀφήνεται ἀφώτιστος ἢ κτίσις. Καί ἀκριβῶς αὐτό εἶναι μία ἀληθῆς τραγωδία, ἡ ὁποία ἐφόβιζε τόν θεῖον Παλαμᾶν [...] Ἰδού ἡ συνέπεια τῆς ἀπουσίας τοῦ Θεοῦ ἀπό τήν ζωὴν τῶν πιστῶν. Δι' αὐτό μέσα στό πένθιμον κλίμα τῆς ὀρφανίας, μέσα εἰς τόν παγετόν τῆς ἀπουσίας τῆς θείας ἀγάπης, μέσα εἰς τήν αἴσθησιν, ὅτι ὁ Θεός εὐρίσκεται ἔξω ἀπό τήν ζωὴν, ἢ Δύσις ἐχρειάσθη κάποιον «παράκλητον», διά νά καλύψῃ τό κενόν. Μήπως ἢ καθιέρωσις τοῦ πάπα, - ἐξ οὗ ἀπορρέει πᾶσα χάρις- δύναται νά ἐρμηνευθῇ ἐκ τῶν ἀνωτέρω προϋποθέσεων; Καί μήπως ἢ Ὁρθόδοξος Ανατολή οὐδέποτε ἐχρειάσθη ἕνα ἀνθρώπινον ὄν ὡς μεσάζοντα, ἐπειδή εὐρίσκεται εἰς ἀδιάλειπτον καί ἄμεσον σχέσιν μετά τοῦ Θεοῦ διά τῶν ἀκτίστων ἀκτίνων του;»⁶¹.

Πέραν τούτου, ἡ ὑπερβολική ἐμπιστοσύνη τοῦ Βαρλαάμ πρὸς τήν κοσμική σοφία καί ἐπιστήμη, ἡ ὁποία, κατά τόν Βαρλαάμ φέρνει τόν ἄνθρωπο διά τῆς διανοητικῆς ἐργασίας στόν Θεό, καταργοῦσε τίς παροτρύνσεις τοῦ Εὐαγγελίου γιά λιτό καί ἀπλό βίον, προσευχή καί ἄσκηση, καί συμπόρευση μέ τόν Χριστό στή σταυρική ὁδὸ τοῦ πολέμου κατά τῆς ἁμαρτίας· παρουσιάζοντας μέ τήν «εἰς ἄτοπον ἀπαγωγήν» τήν ἐπιχειρηματολογία **τοῦ Ἁγίου Παλαμᾶ**, γράφει **ὁ Πρωτοπρεσβύτερος Καθηγητής π. Θεόδωρος Ζήσης**: «Ἄν ἡ θύραθεν παιδεία συμβάλλει ὄντως στήν τελειότητα, τότε οἱ Ἕλληνες σοφοί θά ἔπρεπε νά εἶναι θεοπτικώτεροι καί τελειότεροι τῶν προφητῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκλήθησαν ἀπό τό Θεό στό ἀξίωμα αὐτό “ἐξ ἀγροικικοῦ βίου”, ἀπό τούς ἀγρούς των. Ὁ κορυφαῖος τῶν προφητῶν, ὁ Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος, ἐξ ἀπαλῶν ὀνύχων ζοῦσε στήν ἔρημο, ὅπου δέν ὑπάρχουν βέβαια σχολεῖα καί πανεπιστήμια. Ἀσφαλῶς, ἂν ἦταν ἀπαραίτητο στοιχεῖο τῆς τελειότητος ἢ ἀνθρώπινη σοφία, ὁ Χριστός δέν θά ἔλεγε “εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, τά ὑπάρχοντα πώλησον, διάδος πτωχοῖς, τόν σταυρόν ἄρον, ἀκολουθεῖν ἐμοί προθυμήθητι”, ἀλλά θά ἔλεγε “τῆς ἔξω σοφίας ἐπιλαβοῦ [ἀνάλαβε τήν ἔξω σοφία], σπεῦσον πρὸς τήν τῶν μαθημάτων ἀνάληψιν [σπεῦσε νά ἀρχίσῃς τά μαθήματα], περιποίησαι σεαυτῷ τήν ἐπιστήμην τῶν ὄντων [ἀπόκτησε τήν ἐπιστήμη πού ἀφορᾷ στά ὄντα]”. Θά ἐδίδασκε γεωμετρία καί ἀστρονομία καί τίς ἄλλες ἐπιστήμες, γιά νά διώξῃ τό σκοτάδι τῆς ἀγνοίας. Δέν θά διάλεγε ἀγραμμάτους ψαράδες ὡς μαθητάς, ἀλλά σοφούς, οὔτε θά ἐδίδασκε διά τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ὅτι ἡ ἀνθρώπινη σοφία εἶναι μωρία»⁶².

Καί ὁμως, ἡ διαστροφή αὐτῆ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἀπό τήν αἴρεση τοῦ Βαρλααμισμού καί ἀπό τή δυτική της «ἐκδοση» (version), τόν σχολαστικισμό, ἐπικράτησε τελικῶς στή Δύση, ὅπου ἡ ἑλληνική φιλοσοφία καί ἰδίως τοῦ

Αριστοτέλους, «*ἡ ἑλληνικὴ μήτρα τῆς αἰρέσεως*» θά λέγαμε⁶³, ἔγινε κριτήριο γιὰ τὴν ἀποτίμηση παντός πράγματος, ὁ δὲ ἴδιος ὁ Βαρλαάμ ὁ Καλαβρός, ἐντάχθηκε φανερώς στὸν Παπισμὸ καὶ ἀνταμείφθηκε γιὰ τὸν ἀγῶνα του κατὰ τῆς Ὁρθοδοξίας, γινόμενος ἐπίσκοπος Ἰέρακος. Ὁ Βαρλαάμ διὰ τῆς ἀγάπης του στὴν κλασσικὴ ἀρχαιοελληνικὴ παιδεία καὶ κυρίως τὸν πλατωνισμό, συνετέλεσε μαζί μὲ τοὺς μαθητές του, Πετράρχη καὶ Βοκκάκιο, στὴν ἐνίσχυση τοῦ ρεύματος πού ὁδήγησε στὴ δυτικὴ ἀναγέννηση⁶⁴. Τὰ Πανεπιστήμια τῆς Δύσεως ἤδη πρό τῆς ἡσυχαστικῆς ἔριδος στὴν Ἀνατολή ἦταν Μοναστήρια πού ὑπηρετοῦσαν τὴ διδασκαλία τῆς κοσμικῆς σοφίας, ἀκολουθοῦσαν πρόγραμμα βασισμένο σχεδόν ἀποκλειστικῶς στὶς ἀνθρώπινες σπουδές, καὶ ὅπου οἱ φοιτητές, οἱ μέλλοντες κληρικοί, στελέχη τῆς δυτικῆς «ἐκκλησίας», ἀπὸ τίς πέντε τό πρῶτῃ ἐπιδίδονταν στὴ μελέτη τῆς κοσμικῆς σοφίας, μὲ προαιρετικὴ τὴν πρῶτῃν προσευχὴ, ἀλλὰ μὲ ἔμφαση - πλὴν τῆς γραφῆς καὶ ἀναγνώσεως - , στὴν ἀριθμητικὴ, τὴ γεωμετρία, τὴν ἀστρονομία, τὴ ρητορικὴ, τὴν ἱστορία καὶ τὴ λατινικὴ φιλολογία, ἀργότερα δὲ τὴ καὶ γραμματικὴ καὶ τὴ λογικὴ. «*Ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς ἀνανεωμένης σπουδῆς τῶν κλασσικῶν ἔργων, πού ἦσαν ἀποτελεσματικώτερη κατὰ τὸν δωδέκατο αἰῶνα, ἡ λογικὴ ἄρχισε νὰ ἐφαρμόζεται ἐναντικώτερα στὰ ἄρθρα τῆς χριστιανικῆς πίστεως [...] ἡ λογικὴ ἐχρησιμοποιεῖτο γιὰ νὰ δείξη λογικῶς τὴν ἐγκυρότητα αὐτῶν τῶν ἤδη παραδεδεγμένων ἀληθειῶν [...]*»⁶⁵. Ἀργότερα, μὲ τὴν ἐμφάνιση τῶν ἀριστοτελικῶν συγγραμμάτων στὴ Δύση «*οἱ δυτικοὶ λόγιοι κυριολεκτικῶς ἔμειναν ἔκθαμβοι ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀχανῆ συλλογὴ, διότι ὁ Ἀριστοτέλης εἶχε γράψει σχεδόν γιὰ τὸ καθετί*». Στὶς προσπάθειες συνθέσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας μὲ τὸν ἀριστοτελισμὸ, ἐπικράτησε ἡ θέση τῶν Ἀλβέρτου τοῦ Μεγάλου καὶ τοῦ Θωμᾶ Ἀκινάτου πού «*προσπαθοῦσε, ὅπου ἦταν δυνατό, νὰ συμφιλιώσῃ τίς θεωρίες του [τοῦ Ἀριστοτέλους] μὲ τίς ἀλήθειες τῆς χριστιανικῆς πίστεως*»⁶⁶. Ὁ Δομινικανὸς μοναχὸς Θωμᾶς Ἀκινᾶτος, ἡ φιλοσοφία τοῦ ὁποίου ἦταν τὸ ὑπόβαθρο τῆς σκέψεως τῶν αἰρετικῶν ἀντι-ἡσυχαστῶν, ἐπέτυχε πληρέστερα καὶ ἀποτελεσματικώτερα τὴ «*συστηματικὴ ὀλοκληρωτικὴ σύνθεση τῆς καθολικῆς θεολογίας καὶ τῆς ἀριστοτελικῆς φιλοσοφίας*» καὶ παρὰ τίς πρῶτες ἀντιδράσεις, ἡ θεολογία του χρησιμοποιήθηκε καὶ καθιερώθηκε πολὺ ἀργότερα ἀπὸ τὴν παπικὴ Σύνοδο τοῦ Τριδέντου (1563 μ.Χ.), πρὸς ἀπόκρουση τῆς προτεσταντικῆς θεολογίας. Μὲ ὀρισμένες ἀλλαγές ἡ θεολογία τοῦ Θωμισμοῦ, ἢ τοῦ Νεοθωμισμοῦ ὅπως ἀποκαλεῖται σήμερα, ἔχει παραμείνει ὡς τὸ κλασσικὸ σύστημα γιὰ τὸν παπισμὸ⁶⁷.

Ἡ βαρλααμικὴ πολεμικὴ τῶν λατίνων κατὰ τοῦ ἡσυχασμοῦ καὶ τῆς νοεράς προσευχῆς πέρασε καὶ στὴν εὐσέβεια τῶν ἀπλῶν λατίνων λαϊκῶν, ὅπως μαρτυρεῖται ἀπὸ σχετικὸ περιστατικὸ στὴ θαυμασίᾳ διήγησι «*Οἱ περιπέτειες ἐνός προσκυνητοῦ*»⁶⁸.

Ίδου, ένα ακόμη πρόχειρο παράδειγμα, για τό πῶς μιά αίρετική αντίθεση πρὸς τό εὐαγγελικό κήρυγμα, ἀλλοιώνει τή θεολογία, τόν μοναχισμό καί τή λαϊκή εὐσέβεια.

Γιά τούς λόγους τούτους τονίζεται στήν πατερική Γραμματεία σέ πολλά σημεία, ὅτι πρέπει ὁ Χριστιανός νά συνδυάζει τήν ὀρθή Πίστη (Ορθοδοξία) μέ τήν ἐνάρετη ζωή. Λέγει **ὁ Ἅγιος Θεόδωρος ὁ Στουδίτης**: «Ἡ πάλι ἀγνοεῖ ἡ τιμιότητά σου, ὅτι ἐπειδή ὁ Χριστιανισμός συνίσταται σέ δύο πράγματα, ἐννοῶ τήν Πίστη καί τά ἔργα, ἐάν ἕνα ἀπό τά δύο λείπη, τό ἄλλο ἀπό αὐτά τά δύο, δέν ὠφελεῖ αὐτόν πού τό ἔχει; Ἄς ἔχει ζῆλο, λοιπόν, ἡ τιμιότης σου γιά τά θεῖα, καί πρῶτα μὲν, ἐφ' ὅσον εἶναι τέκνον τοῦ κοινοῦ Πατρός [Θεοῦ], ἄς συνανηψώνεται πρὸς τά δέοντα· δεύτερον δέ, ἐπειδή ἐμαθήτευσε πλησίον τοῦ μακαριστοῦ Σάβα, ἄς ἀσπάζεται τήν ἀκρίβεια ὄχι μόνο στήν Πίστη, ἀλλά καί στούς Κανόνες· καί τρίτον, ἄς ἔχει τό ἴδιο φρόνημα μέ ἐμᾶς, ἀφοῦ εἶναι ἀδελφός μας»⁶⁹.

6. Οἱ αίρέσεις ποτέ δέν θά ἐκλείψουν ἕως τῆς Β' Παρουσίας

Εἶναι σαφές στά κείμενα τῆς Καινῆς Διαθήκης, ὅτι ἡ ἱστορική εὐθεία πού θά μᾶς ὀδηγήσει στό τέλος τῆς ἱστορίας, θά διέρχεται συνεχῆ σχεδόν πνευματική ἐπιδείνωση μέ κατάληξη τήν ὀλική σχεδόν πνευματική ἀποτελμάτωση κατά τόν καιρό τοῦ Ἀντιχρίστου, ὥστε νά διερωτᾶται (κατά τό φαινόμενο) ὁ Κύριος, ἐάν ὅταν ἔλθει θά εὔρει ἀκόμη τήν πίστη ἐπί τῆς γῆς⁷⁰. Σέ ἄλλη παραβολή, αὐτή τῶν ζιζανίων τοῦ ἀγροῦ, τά ὅποια σύμφωνα ὅλες τίς πατερικές ἐρμηνεῖες ἐρμηνεύονται ὡς οἱ αίρέσεις πού αὐξάνονται μαζί μέ τούς πιστούς, γίνεται σαφῶς λόγος, γιά τό ὅτι ὁ Κύριος ἐπιτρέπει οἰκονομικῶς τήν ὑπαρξη καί δράση τους μέχρι τόν «καιρό τοῦ θερισμοῦ»⁷¹· παρά ταῦτα, δέν θά ἀσχοληθοῦμε ἐδῶ μέ αὐτές τίς ἀγιογραφικές ἐπισημάνσεις, ἀλλά μόνο μέ μερικές ἀναφορές τῶν ἁγίων Πατέρων μέ ἀφορμή αὐτές.

Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ἐρμηνεύοντας τίς περί ἀποστασίας καί καταστροφῶν προρρήσεις τοῦ Ἀποστόλου Παύλου σχετικῶς μέ τό τέλος τῶν χρόνων, «Ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροί χαλεποί»⁷², «Ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς Πίστεως»⁷³ καί τοῦ Κυρίου περί τῶν κακῶν τῶν ἐσχάτων χρόνων⁷⁴, λέγει «Ἔτσι καί ὁ Παῦλος, σάν ποιμῆν ἄριστος, καθήμενος ἐπάνω στό ὑψηλό μέρος τοῦ ἀξιώματος τῆς προφητείας, καί βλέποντας ἀπό πάνω μέ προφητικούς ὀφθαλμούς νά ἐπιτίθενται τά θηρία καί κατά τή διάρκεια τοῦ καιροῦ τῆς συντελείας μέ ὀρμή καί κατεύθυνση ἐναντίον τῆς ποιμνῆς, προλέγει καί διακηρύσσει ἐκ τῶν προτέρων [...] Καί τόσο ἰσχυρό καί ἄρρηκτο κατασκεύασε τόν περίβολο αὐτό καί μέ κάθε ἀσφάλεια τόν περιέφερε γύρω ἀπό ὅλη τήν οἰκουμένη, ὥστε καί τούς τότε καί τούς μετά ἀπό ἐκείνους καί τούς τωρινούς καί πάλι τούς

μεταγενεστέρους μέχρι την παρουσία του Χριστού να τους απαλλάξει από κάθε πολιορκία των εχθρών [...] επειδή πρόκειται ή γνώμη των ανθρώπων να διαφθείρεται· διότι όλα αυτά είναι τιμωρίες των αμαρτιών και φάρμακα των ανθρωπίνων νοσημάτων. **Διότι τότε τα ανθρώπινα νοσήματα θά επιταθούν.** Και γιατί τότε θά επιταθούν; Λέγει. Μου φαίνεται, ότι επειδή καθυστερεί τό δικαστήριο, και αφιένται στό μέλλον οί ευθύνες και δέν ήλθε ακόμη ό κριτής, γίνονται ραθυμότεροι αυτοί που πρόκειται να δώσουν λόγο»⁷⁵.

Ο Άγιος Κύριλλος Αλεξανδρείας ερμηνεύοντας τυπολογικώς τή διήγηση τής Γενέσεως σχετικώς μέ τόν Νῶε και τήν κιβωτό του, ως προτύπωση τής Ἐκκλησίας, αφού αναφέρει και τό αποστολικό «*Ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τής Πίστεως*»⁷⁶, αναφέρει τήν τρίτη περιστερά του Νῶε, ως τύπον των πιστών που θά παραπλανηθοῦν από τούς πλάνους ανθρώπους των ἐσχάτων καιρῶν· «*Φιλόθεοι εἶναι λοιπόν οί κεκαθαρμένοι διά τής Πίστεως και επειδή ἔχουν τήν πραότητα τής εὐαγγελικῆς πολιτείας εἶναι ἐκλεκτοί για τόν Θεό. Ὅμως, ὅτι και από αὐτούς κάποιοι στούς ἐσχάτους καιρούς θά ἀποστατήσουν, ὅπως εἶπα πρίν λίγο, τό φανερώνει ό τύπος. Διότι στέλνεται τρίτη και τελευταία περιστερά και δέν σκέπτεται τήν ἐπιστροφή, διότι ἐναπέμεινε [μακράν τής Κιβωτού]*»⁷⁷.

Σέ διήγηση του Γεροντικού που ἀφορᾷ στόν **Άγιο Ἀββᾶ Μωϋσῆ τόν Αἰθίοπα** μαρτυρεῖται σαφῶς ή πλήθυνση των αίρέσεων κατά τούς ἐσχάτους χρόνους· «*Μετά ταῦτα εἶδεν ό δοῦλος του Θεοῦ Μωϋσῆς ὅτι νέφος και λαίλαψ, ὀμίχλη σκοτεινή πειρασμῶν φοβερωτάτων ἔπεσεν εἰς τούς Μοναχοῦς από τό μέρος τής ἄρκτου [δηλ. του βορρᾶ], και ὅτι ἐδιώκοντο οί Μοναχοί και τό Μοναχικόν σχῆμα από ὄλεθρον αίρέσεων*»⁷⁸.

• Σύνοψη

Στό παρόν κείμενο, εἶδαμε, μέ τή βοήθεια του Θεοῦ, τί εἶναι ή αίρεση και τή δαιμονική προέλευσή της· ἐπίσης, ὅτι συνίσταται και στήν παραμικρή ἀλλοίωση του γράμματος τής Ὁρθοδόξου Πίστεως (τῆς «*ἅπαξ παραδοθείσης*»). Ἀκόμη, ὅτι ἀποτελεῖ τή μεγαλύτερη ἁμαρτία· ὡς τό κατ' ἐξοχήν σχίσμα, και ὅτι ἀποχωρίζει τούς ὀπαδούς της ἀρχικά από τό φρόνημα τής Ἐκκλησίας, ὕστερα δέ και από τό Σῶμα τής Ἐκκλησίας, ὅποτε τά μυστήρια των αίρετικῶν κοινοτήτων καθίστανται ἄκυρα και μή σωτηριώδη – διά τουτο και οί αίρετικοί δέν σώζονται. Τό Βάπτισμα των αίρετικῶν, λόγω ἐξαιρέτων δυσκολιῶν που ἐμποδίζουν τό Βάπτισμα, γίνεται κάποτε ἀποδεκτό κατ' οικονομίαν (κατά συγκατάβαση) ὡς ἔγκυρο - ὅποτε και δέν βαπτίζονται, ἀλλά ὑφίστανται ἅγιον Χρίσμα - μόνον ὑπό τίς προϋποθέσεις, ὅτι **(α)** οί αίρετικοί ἐπιστρέφουν πρὸς ἔνταξη στήν Ὁρθοδοξία και **(β)** ὅτι ἔχουν ὑποστή - στό αίρετικό βάπτισμα - τριπλή κατάδυση στό ὕδωρ, στό ὄνομα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ὁ κατ' ἀκρίβειαν τρόπος ἐπιστροφῆς των αίρετικῶν στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, εἶναι ὁ βαπτισμός τους (κακῶς λεγόμενος «*ἀναβαπτισμός*»).

Μόνον ἡ πεπλανημένη ἐκκλησιολογία τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου, τῶν Παπικῶν, τῶν Προτεσταντῶν καί τῶν συγχρόνων αἰρετιζόντων οἰκουμενιστῶν ἀποδέχεται τό κῦρος τῶν αἰρετικῶν μυστηρίων «καθ' ἑαυτά» (ἐνῶ διαρκεῖ ἡ παραμονή τῶν αἰρετικῶν στήν αἵρεση). Ἡ αἵρεση ἀλλοιώνοντας τήν περί Ἁγίας Τριάδος, Χριστοῦ ἢ θείας Χάριτος καί γενικῶς σωτηριολογίας διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, συνεπάγεται ριζικές ἀλλαγές καί στή ζωῆ τῶν ὀπαδῶν της, διαμορφώνοντας ἀλλοιωμένη καί στρεβλή σωτηριολογία καί πνευματικότητα, λόγος διά τόν ὁποῖον οἱ ὀπαδοί της δέν μποροῦν νά σωθοῦν. Οἱ αἱρέσεις θά πολεμοῦν πάντοτε τήν Ἐκκλησία, μέ μεγαλύτερη ἔνταση κατά τό τέλος τῶν χρόνων.

Πάντοτε πρέπει νά ἐνθυμούμαστε τόν προαναφερθέντα ὀρισμό τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ «ὅποιος δέν πιστεύει, ὅπως πιστεύει ἡ Παράδοσις τῆς Καθολικῆς [Ορθοδόξου] Ἐκκλησίας ἢ κοινωεῖ μέ τόν διάβολο διά μέσου τῶν παρανόμων ἔργων, εἶναι ἄπιστος»⁷⁹. Ἄς προσέξουμε, ὅτι δέν χαρακτηρίζει τήν ἀπόκλιση ἀπό τήν πίστη καί τά παράνομα ἔργα ἀπλῶς ὡς «αἵρεση», ἀλλ' ὡς ἀπιστία, πράγμα πού σημαίνει γιά τήν αἵρεση καί ἀνάλογες μέ τήν ἀπιστία ἐπιπτώσεις στή σωτηρία.

Ὅμως, περί τῆς ἐσωτερικῆς πάλης τῶν αἰρετικῶν καί τῆς σωτηρίας τους, θά ἐκθέσουμε τά δέοντα, σὺν Θεῷ, σέ ἄλλο κεφάλαιο στό μέλλον.

• ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

Σημείωση: Ἄς μᾶς συγχωρήσουν μερικοί ἀγαπητοί ἀναγνώστες γιά τή χρήση μεταγλωττίσεως τῶν κειμένων ὄχι μόνον στά κείμενα τῶν Ἁγίων Πατέρων στήν ἀρχαία γλῶσσα, ἀλλά κυρίως στά νεώτερα συγγράμματα τῆς καθαρηνούσης. Ἡ μεταγλώττιση ἔγινε ἀφ' ἑνός χάριν (α) τῶν νεωτέρων, πλεῖστοι τῶν ὁποίων ἀγνοοῦν πάρα πολλές λεπτές διακρίσεις στή σύνταξη τῆς καθαρηνούσης, ἀλλά καί χάριν (β) τῆς μεταφράσεως τῶν κειμένων σέ ξένες γλῶσσες, ἡ ὁποία, βασισιμένη στήν καθαρυνούσα μπορεῖ νά ἀλλάξη λόγω λεπτοῦ λάθους, τό νόημα τοῦ κειμένου παντελῶς. Παραδείγματος χάριν, δέν εἶναι πλέον ἐπακριβῶς γνωστή ἡ διαφορά τῆς συντάξεως τῆς ἰδίας προθέσεως μέ διαφορετικές πτώσεις («κατά τοῦ ἐχθροῦ», «κατά Θεσσαλίαν»), ὅπως καί φράσεις ἢ λέξεις ὡς «ὁ αὐτός» (=ὁ ἴδιος), «ὑπό τινος» (=ἀπό κάποιον, ποιητ. αἴτιο κ.λπ.) «ὄλοι» (=ὀλόκληροι), «ἰκανός» (=ἐπαρκής) κ.ἄ.

1. ΙΩ. Ν. ΚΑΡΜΙΡΗ, «Αἵρεσις» ἐν *Θρησκευτικῆ καί Ἠθικῆ Ἐγκυκλοπαιδεία* 1 (1962) 1087 (μεταγλ.)
2. ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ἐπιστολή 188 (Κανονική Α') *Ἀμφιλοχίῳ περί Κανόνων*, 1, (α' Κανών) PG 32, 665A. Τό ἴδιο κείμενο ἐν ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, *Πηδάλιον*, ἐκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 2003, σελ. 587έ. (μεταγλώττιση).
3. ΓΕΩΡΓ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗ, «Αἵρεσις (Κανονικόν καί Ἐκκλησιαστικόν Δίκαιον)» ἐν *Θρησκευτικῆ καί Ἠθικῆ Ἐγκυκλοπαιδεία* 1 (1962) 1089 (μεταγλώττιση).

4. ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Περί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος* 25, 59 PG 32, 177A (μεταγλώττιση).
5. ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, *Ἑρμηνεία εἰς τόν ρλη΄ Ψαλμόν*, PG 27, 536^A (μεταγλώττιση).
6. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλίμαξ, Λόγος ΙΕ΄, Περί ἀγνείας* 44, ἐκδ. Ἰ. Μ. τοῦ Παρακλήτου, Ὠρωπός Ἀττικής 1994⁶, σελ. 203.
7. ΑΓΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, *Πρός Ἰωάννην Γαβρᾶν* 30, ἐπιμελεία. Π. ΧΡΗΣΤΟΥ, ἐκδ. Κυρομαῖνος, Θεσσαλονίκη 1994², τόμ. Β΄, σελ. 359.
8. Ν. ΜΑΤΣΟΥΚΑ, *Ὁρθοδοξία καί αἵρεση*, Φιλοσοφική καί Θεολογική Βιβλιοθήκη 23, ἐκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1992², σελ. 34.99.102.103. Ἡ παραπομπή στά ἔργα τοῦ μακαριστοῦ καί βαθύνου Καθηγητοῦ Ν. Ματσούκα, δέν συνάγει ἀποδοχή σύνολης τῆς διδασκαλίας του, ἡ ὁποία «χωλαίνει» σέ πολλά σημεῖα. Βεβαίως, τοῦτο ἐννοεῖται – σέ μικρότερο, ὅμως, βαθμό- καί σχετικά μέ τά ἔργα καί τῶν λοιπῶν ἀκαδημαϊκῶν θεολόγων (ἐπειδή δέν εἶναι ἔγκριτοι Ἅγιοι Πατέρες).
9. *Διόσκορος καί Σεβήρος, οἱ ἀντιχαλκηδόνιοι αἵρεσιάρχαι. Κριτική δύο διδακτορικῶν διατριβῶν*, ἐκδ. Ἰ.Μ. Ὀσίου Γρηγορίου, Ἅγιον Ὄρος 2003, σελ. 219έ.
10. Αὐτόθι, σελ. 215.
11. *De Praescriptionibus Haereticorum* c. 37: «Si enim haeretici sunt, Christiani esse non possunt».
12. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως*, 4, 10, PG 94, 1128A.
13. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς τό κατά Ματθαῖον* 23, 3 PG 57, 311.
14. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, *Κλίμαξ, Λόγος ΚΣΤ΄, Περί διακρίσεως Β΄*, 36, ἐνθ΄ ἄνωτ., σελ. 316.
15. *Λανσαϊκόν*, ἐκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη, σελ. 96.
16. ΜΕΓΑΛΟΥ ΦΩΤΙΟΥ, *Μυριόβιβλον ἢ Βιβλιοθήκη* 229, PG 103, 1005A-D. (μεταγλώττιση).
17. ΒΛΑΔΙΜΗΡΟΥ ΛΟΣΚΙ, *Ἡ θέα τοῦ Θεοῦ*, μετάφρασις Ἀρχιμ. Μελετίου Καλαμαρά, ἐκδ. Βασ. Ρηγοπούλου, Θεσσαλονίκη 1973, σελ. 27-29.
18. ΣΟΦΟΚΛΗ ΛΩΛΗ, «Ὁμοιούσιος», *Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαιδεία* 9 (1966) 913έ.
19. ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, *Κατά ἀρειανῶν λόγος Α΄*, 56 PG 26, 129A.B. (μεταγλώττιση).
20. ΔΕΣΠΩ ΑΘ. ΛΙΑΛΙΟΥ, *Ἑρμηνεία τῶν Δογματικῶν καί Συμβολικῶν Κειμένων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*, τόμ. Α΄, ἐκδ. Ἀφῶν Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1992, σελ. 48έ. · «... οἱ ἀρειανοί δέν ἀρνοῦνταν τήν γέννηση τοῦ Υἱοῦ ἀπό τόν Πατέρα ἀλλά ταύτιζαν γέννηση καί δημιουργία, καθῶς ταύτιζαν τούς ὄρους «γέννημα» καί «ποίημα». Φαίνεται ἐπίσης ὅτι δέν διέκριναν τούς ὄρους «ἀγέννητος» καί «ἀγέννητος» καί μέ τήν ἴδια λογική τούς ὄρους «γεννητός» καί «γεννητός». Ὁ ταυτισμός τῶν ὄρων «ἀγέννητος» καί «ἀγέννητος» ἀπό τούς ἀρειανούς καί στή συνέχεια ἀπό τούς ἐννομιανούς τούς ὀδήγησε στήν ἐνδιάμεση ὑπόθεση ὅτι, ἐάν ὁ Θεός εἶναι «ἀγέννητος» δέν εἶναι δυνατόν ὁ Υἱός νά γεννᾶται «ἐκ τῆς οὐσίας», γιατί αὐτό θά συνεπήγετο μερισμό τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, σέ ἀγέννητη δηλ. καί γεννητή. Κατά συνέπεια τό «γέννημα» ἐθεωρεῖτο ἀπό τούς ἀρειανούς κτίσμα».
21. Βλ. ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΑΛΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, *Κατά τῶν μή βουλομένων ὁμολογεῖν Θεοτόκον τήν Ἁγίαν Παρθένον* 9, PG 76, 265· «εἰ δέ μετά τήν ἔνωσιν κέχρισται, τήν δέ ἔνωσιν οὐ βούλονται λέγειν πρὶν ἐκ τῆς Παρθένου τεχθῆναι, οὐδέ Χριστοτόκος οὐκέτι πρὸς αὐτῶν ἢ Παρθένος ὁμολογηθήσεται· εἰ γάρ Χριστοτόκος, πάντως ὅτι καί Θεοτόκος· εἰ δέ οὐ Θεοτόκος, οὐδέ Χριστοτόκος». Βλ. καί τή μεθεπόμενη ὑποσημείωση.
22. Λ.Χ. στόν Ὁρθρο τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς (Ἁγίων Παθῶν), Ἀντίφωνον Θ΄, Θεοτοκίον. Ἦχος γ΄.
23. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Κατά Νεστοριανῶν* 43, PG 95, 224B.C.: «Χριστοτόκον δέ αὐτήν ἴσμεν· Χριστόν γάρ ἐγέννησεν. Ἀλλ΄ ἐπειδή ἐπ΄ ἀναιρέσει τῆς Θεοτόκου φωνῆς, ὁ θεήλατος Νεστόριος ταύτη κατεχρήσατο, οὐ Χριστοτόκον, ἀλλ΄ ἐκ τοῦ κρείττονος αὐτήν

Θεοτόκον κατονομάζομεν. Χριστοτόκοι γάρ καί ἄλλαι τῶν προφητῶν καί βασιλέων μητέρες, μόνη δέ Θεοτόκος, ἡ ἅγια Θεοτόκος Μαριάμ».

24. ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, Ἐπιστολή (39) πρὸς Ἰωάννην Ἀντιοχείας, PG 77,177C. (μεταγλ.)
25. ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος 1, 2 PG 32, 69C. (μεταγλώττιση)
26. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Εἰς τὴν Β΄ Πρὸς Τιμόθεον 5, 2, PG 62, 626. (μεταγλώττιση)
27. ΑΓΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ, Ἐπιστολή (48) Ἀθανασίῳ τέκνῳ, PG 99, 1080 C.D. καὶ PG 99, 1077C.D. (μεταγλώττιση)
28. Πράξις Α΄. Mansi 12, 1031-1034· «*Τὸ γὰρ ἐπὶ δόγμασιν εἴτε μικροῖς εἴτε μεγάλοις ἁμαρτάνειν, ταυτόν ἐστίν· ἐξ ἀμφοτέρων γὰρ ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ ἀθετεῖται*».
29. ΜΕΓΑΛΟΥ ΦΩΤΙΟΥ, Ἐπιστολή Β΄, Φωτίου πρὸς Πάπαν Νικόλαον, PG 102, 604 C.D. (μεταγλώτ.)
30. ΑΓΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, Λόγος ἀποδεικτικὸς Α΄ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πρόλογος, ἐπιμελεία. Π. ΧΡΗΣΤΟΥ, ἐκδ. Κυρομᾶνος, Θεσσαλονίκη 1988², τόμ. Α΄, σελ. 24. (μεταγλώττιση).
31. Γ. ΡΑΛΛΗ - Μ. ΠΟΤΛΗ, Σύνταγμα τῶν Θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων, Αθήνησιν 1852, τόμ. Α΄, σελ. 261. Βλ. καὶ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 588, ὑποσημ. (3)· «*αἵρετικὸς ἐστὶ καὶ τοῖς κατὰ τῶν αἵρετικῶν ὑπόκειται νόμοις, ὁ μικρὸν γοῦν ἐκκλίνων τῆς ὀρθοδόξου Πίστεως*».
32. Βλ. τὸν ἐν Cod. Just. I, 5,2, Βασιλ. Α΄ 1, 22 νόμον τῶν Αὐτοκρατόρων Γρατιανοῦ, Οὐαλεντινιανοῦ Α΄ καὶ Θεοδοσίου, τοῦ ἔτους 370 μ.Χ.· «*αἵρετικὸς πᾶς ὅς καὶ μικρῶ ὑποδείγματι παρά τὸ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας δόγμα ἢ τῆς εὐθείας ἐφάνη τραπεῖς*». Παρά ΘΗΕ 1 (1962), 1090.
33. Βλ. αὐτὴ τὴν ἀπαράδεκτη διάκριση ὡς ἀποδεκτὴ στό ἄρθρο τῆς Θρησκευτικῆς καὶ Ἠθικῆς Ἐγκυκλοπαιδείας, ΓΕΩΡΓ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗ, «Αἵρεσις (Κανονικὸν καὶ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον)» ἐν ΘΗΕ 1 (1962) 1090· «*Ἐν τούτοις, ἢ παρά τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας παλαιόθεν τηρουμένη πρᾶξις δέχεται τὸ ἀντίθετον. Δι' ὃ δὲν χαρακτηρίζει τοὺς ὀπαδούς τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ὡς αἵρετικούς, ἀλλ' ὡς σχισματικούς, καίτοι ὑφίστανται παρ' αὐτῆ καὶ δογματικαὶ τινες διαφοραὶ πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ὅπως τὸ filioque, τὸ καθαρτήριον κ.λπ.*».
34. ΜΕΛΕΝΙΚΙΩΤΟΥ (;), «Οἱ Οἰκουμενισταὶ θέτουν ὄντως ἑαυτοὺς ἐκτὸς Ἐκκλησίας», Ὀρθόδοξος Τύπος 1799 [25-09-2009] σελ. 5.
35. Π. Ν. ΤΡΕΜΠΕΛΑ, Δογματικὴ, τόμ. Β΄, ἐκδ. «Ὁ Σωτήρ», Αθήναι 2003, σελ. 349-354.
36. Πρὸβλ. Αὐτόθι, σελ. 353έ.
37. ΑΓΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ, Ἐπιστολή (28) Βασιλείῳ Μονάζοντι, PG 99, 1001D-1004A. (μεταγλώττιση)
38. ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, Ἐξήγησις ὑπομνηματικὴ εἰς τὸν Προφήτην Μαλαχίαν 1, 30 PG 72, 325C.D (μεταγλώττιση).
39. ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, Ἐξήγησις ὑπομνηματικὴ εἰς τὸν Ὡσηέ 8, 92, PG 71, 209B (μεταγλώττιση).
40. Mansi 12, 1022· «*Ἰωάννης ὁ θεοφιλέστατος τοποτηρητὴς τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου τῆς ἀνατολῆς εἶπεν· ἡ αἵρεσις χωρίζει ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας πάντα ἄνθρωπον. Ἡ ἅγια σύνοδος εἶπε· τοῦτο εὐδελὸν ἐστίν*».
41. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, Κλίμαξ, Λόγος ΚΕ΄, Περὶ ταπεινοφροσύνης 31, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 273· «*Ἀμήχανον ἐκ χιόνος προῖέναι φλόγα· ἀμηχανώτερον δέ ἐν ἑτεροδόξοις ταπεινοφροσύνην ὑπάρχειν· πιστῶν καὶ εὐσεβῶν τὸ κατόρθωμα λοιπόν, καὶ τούτων κεκαθαρμένων*».
42. ΑΓΙΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Λόγος ΚΑ΄, Εἰς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας 8, PG 35, 1089B. (μεταγλώττιση)

43. ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Ἐπιστολή 188 (Κανονική Α')* Ἀμφιλοχίῳ περὶ Κανόνων, 1, (α' Κανών) PG 32, 664C-669A. Τό ἴδιο κείμενο ἐν ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 587έέ. (μεταγλώτ.)
44. ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 587.589 (μεταγλώττιση).
45. ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, αὐτόθι, σελ. 368έ. (μεταγλώττιση).
46. Ἐκ τῆς ἀγγλικῆς μεταφράσεως, ἐλλείψει τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου παρ' ἡμῖν, ἀπό τόν ἐπίλογο τοῦ βιβλίου. FR. GEORGE D. METALLINOS, *I confess One Baptism, translated by Priestmonk Seraphim, St. Paul's Monastery, Holy Mountain 1994*, σελ 109έ. 114· «Remaining faithful to Sts. Cyprian and Basil the Great, they side in favor of applying *acriovia* [= precision or rigorism] in receiving the various heretics; in other words, their (re)baptism. Of course, they do not deny the possible use of *economia* [=concession or dispensation]. But, in the spirit of the Second (and Penthekte) Ecumenical Council, this is done “when it does not vitally harm” the Church, according to Oikonomos; in other words, when the irrevocable stipulation set by these Ecumenical Councils is fulfilled: namely, that the sacrament of baptism has been administered in accordance with the Apostolic form [...] They, too, apply the same Canon [7th of the Second Ecumenical Council] to the same heretics, only to arrive at the opposite conclusion, namely the rejection of *economia* in the case of the Latins. For in no way can their “aspersion” be considered baptism. And thus, faltering as regards the manner of the sacrament, they are classified under the proscriptive stipulation: “with only one immersion”. [...] Of course, such an acceptance of Latin baptism by *economia* would in no way signify the validity of it “in itself”, but only by virtue of the conversion of the Roman Catholic to Orthodoxy. Needless to say, the Papists' obdurate (as shown above) persistence in their innovations makes the exercise of any *economia* in the future questionable».
47. *De catholicae ecclesiae unitate* m. 4, 519 «Habere non potest Deum patrem qui Ecclesiam non habet matrem».
48. ΒΛ. ΙΩ. ΦΕΙΔΑ, *Ἐκκλησιαστική Ἱστορία*, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1994², σελ. 567έ.569.570.
49. ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 358. (μεταγλώττιση)
50. ΑΓΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ, *Ἐπιστολή (28) Βασιλείῳ Μονάζοντι*, PG 99, 997C.D καί 1001C.D. (μεταγλώττιση)
51. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς τό κατά Ἰωάννην* 66, 3, PG 59, 369. (μεταγλώττιση)
52. ΠΡΩΤΟΠΡ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΡΩΜΑΝΙΔΟΥ, ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ, *Πατερική Θεολογία*, ἐκδ. Παρακαταθήκη, Θεσσαλονίκη 2004, σελ. 127.30. 168.
53. ΙΩ. ΟΡ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ, *Ἱστορία τῶν Δογμάτων*, τόμ. Α', ἐκδ. Παν. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 216έ. (μεταγλώττιση).
54. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΦΛΩΡΟΦΣΚΥ, *Ἁγία Γραφή, Ἐκκλησία, Παράδοσις*, Ἔργα 1, μετάφρασις Δ. Τσάμη, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 2003², σελ.46.
55. ΙΩ. ΟΡ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ, *Ἱστορία Δογμάτων*, τόμ. Β', ἐκδ. Παν. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 198 (μεταγλώττιση).
56. Αὐτόθι.
57. ΙΩ. ΟΡ. ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ, ἔνθ' ἄνωτ., σελ. 363έ. (μεταγλώττιση).
58. Η. BAYNES – Η ST. L.B. MOSS, *Βυζάντιο. Εἰσαγωγή στό βυζαντινό πολιτισμό*, Ἀθήνα 1983, σελ. 175.
59. ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΖΗΣΗ, *Οἱ Εἰκόνες στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία*, ἐκδ. Βρυέννιος, Θεσσαλονίκη 1995, σελ. 27έ. 30έ.
60. Πρβλ. αὐτόθι, σελ. 69. 71.
61. ΓΕΡΟΝΤΟΣ ΘΕΟΚΛΗΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΑΤΟΥ, *Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ὁ βίος καί ἡ θεολογία του 1296-1359*, ἐκδ. Σπηλιώτη, Θεσσαλονίκη 2001³, σελ. μζ'έ. (εἰσαγωγή).

62. ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΖΗΣΗ, *Θεολόγοι τῆς Θεσσαλονίκης*, Πατερικά 4, ἐκδ. Βρυέννιος, Θεσσαλονίκη 1997, σελ. 136. Ἐντός τῶν ἀγκυλῶν [...], ἡ μεταγλώττιση δική μας.
63. Τόν ὄρο χρησιμοποιεῖ προκειμένου γενικῶς περὶ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ὁ Καθηγητῆς Ν. ΜΑΤΣΟΥΚΑΣ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ.133. Εἶναι, ὅμως, κοινὴ διαπίστωση τῶν περισσοτέρων ἐρευνητῶν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Ἱστορίας τῶν Δογμάτων, ὅτι οἱ κυριότερες αἰρέσεις (ἀρειανισμός, νεστοριανισμός, μονοφυσιτισμός-εὐτυχιανικός καὶ σεβηριανικός, ἀντι-ησυχασμός κ.ἄ.) προῆλθαν ἀπὸ τὴν εἰσαγωγή ἀριστοτελικῶν κατηγοριῶν σκέψεως καὶ ἐρμηνείας στὴν ἀπλὴ εὐαγγελικὴ καὶ πατερικὴ θεολογία.
64. Πρβλ. ΠΡΩΤΟΠΡΕΣΒ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΖΗΣΗ, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 185.
65. ΚΩΝ. Ι. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, *Μεσαιωνικὸς δυτικὸς πολιτισμὸς καὶ οἱ κόσμοι τοῦ Βυζαντίου καὶ τοῦ Ἰσλάμ*, μτφρ. Παν. Κ. Χρήστου, ἐκδ. Κυρομᾶνος, Θεσσαλονίκη 1993, σελ. 405.408.409. 411.
66. Αὐτόθι, σελ. 416. 417.
67. Αὐτόθι, σελ. 418.421.
68. *Οἱ περιπέτειες ἑνὸς προσκνητοῦ, μετάφρασις Παντελεήμονος Καρανικόλα, Μητροπολίτου Κορίνθου*, ἐκδ. «Ἀστήρ», Ἀθῆναι 1986⁸, σελ. 75. «Ὁ ἐπιστάτης, πού ἦταν Πολωνός, ἐνδιαφέρθηκε καὶ ἦλθε νά μου ρίξη μιὰ ματιά. Μὲ βρῆκε νά διαβάζω τὴ “Φιλοκαλία” καὶ ἄρχισε νά μέ ρωτᾷ τί ἦταν αὐτό πού ἐδιάβαζα. “Ἄ!” εἶπε “αὐτό εἶναι ἡ “Φιλοκαλία”, τό ἔχω ξαναδῆ αὐτό τό βιβλίον εἰς τό σπίτι τῶν ἐφημερίων μας ὅταν ἤμουν εἰς τὴν Βίλνα. Πάντως μοῦ εἶπαν ὅτι γράφει παράξενα πράγματα, σχήματα καὶ σοφίσματα, σχετικὰ μὲ τὴν προσευχὴ, γραμμένα ἀπὸ Ἑλληνας μοναχοὺς. Εἶναι σάν αὐτὰ πού γράφουν οἱ φανατικοὶ εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ εἰς τὴν Μποχάρα, πού κάθονται κάτω καὶ κάνουν ἐκπνοὴ κατὰ ἓνα ἰδιότυπο τρόπο, προσπαθώντας νά δημιουργήσουν κάτι σάν γαργάλισμα εἰς τὴν καρδιά τους καὶ μέ ἠλιθιότητα πιστεύουν ὅτι αὐτό τό σωματικὸ αἶσθημα εἶναι προσευχὴ, τό θεωροῦν δὲ δῶρο τοῦ Θεοῦ”».
69. ΑΓΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ, *Ἐπιστολὴ (28) Βασιλείῳ μονάζοντι*, PG 99, 1000D-1001A.
70. Λουκ. 18,8
71. Ματθ. 13, 24-30. 36-43.
72. Β' Τιμ. 3, 1
73. Α' Τιμ. 4, 1
74. Ματθ. 24, 6 καὶ ἐξῆς. Μάρκ. 13, 5 καὶ ἐξῆς.
75. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Εἰς τὸ ἀποστολικὸν ρητὸν τὸ λέγον· «Τοῦτο δὲ γινώσκετε, ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἔσονται καιροὶ χαλεποὶ»* 3. 6, PG 56, 274.278. (μεταγλώττιση).
76. Α' Τιμ. 4, 1
77. ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, *Γλαφυρὰ εἰς τὴν Γένεσιν* 2, 8 PG 69, 72B.C. (μεταγλώττιση).
78. Ἐκ τοῦ ἀνθολογίου *Περὶ συντελείας, Ἀντιχρίστου καὶ Β' Παρουσίας τοῦ Χριστοῦ*, ἐπιμελεῖα Στυλ.Ν. Κεμεντζετζίδη, ἐκδ. «Ὁρθόδοξος Κυψέλη», Θεσσαλονίκη 1991, σελ. 132.
79. ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως*, 4, 10, PG 94, 1128A.